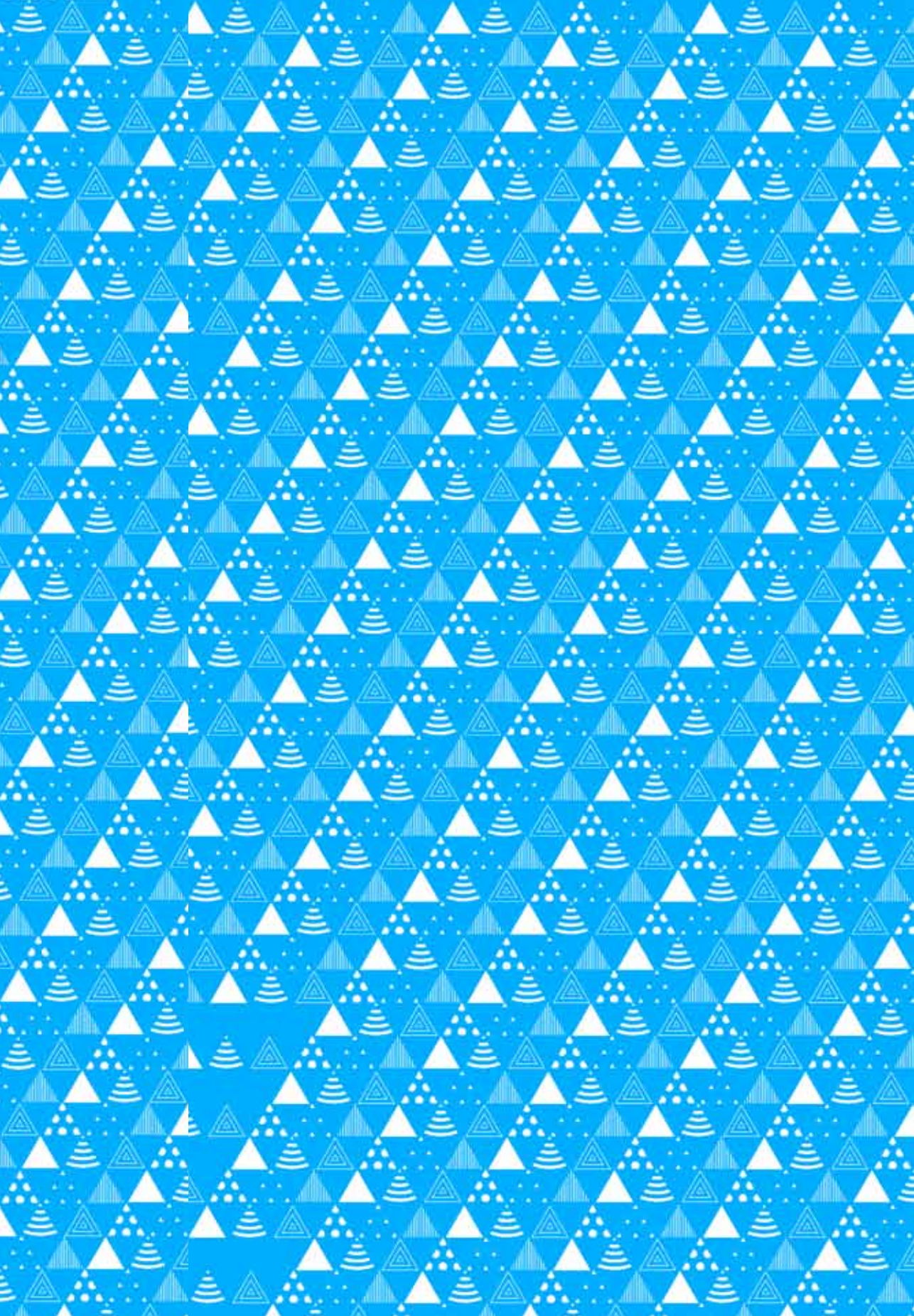

ARKTINEN KATTAUS

MARJO LAUKKANEN & MARKKU HEIKKILÄ

Arktisuus on mielentila.

*Se on bisnestä ja mahdollisuuksia,
ilmaston muuttumista ja mahdollisia konflikteja,
yhteistyötä ja kilpailua.*

*Arktisuus on avaraa ja loputonta maisemaa.
Herkkää, ainutlaatuista, ihanaa ja rajua luontoa,
Lapin marjoja ja poroja,
merta ja jäätä.*

Se on yksille koti ja toisille kohde.

*Arktisuutta ovat jäänmurtajat Katajanokan laiturissa Helsingin keskustassa,
satojen kilometrien matka lähimpään synnytyssairaalaan pitkin pimeää tietä
ja Münchenistä Kittilään suoralla lennolla saapuvat turistit.
Arktisuutta ovat tutkijat työssään ja virkamiehet kokouksissaan.*

Sitä on sata vuotta täyttävä Suomi, arktinen maa.

ARKTINEN KATTAUS

MARJO LAUKKANEN & MARKKU HEIKKILÄ

ARKTINEN KATTAUS

MARJO LAUKKANEN & MARKKU HEIKKILÄ

© Ulkoministeriön Eurooppatiedotus ja kirjoittajat

Kirjoittajat: *Marjo Laukkanen ja Markku Heikkilä*, Lapin yliopiston Arktinen keskus

Ulkoasu: *Mainostoimisto Puisto Oy*

Videot: *Northlight Pictures*

Etukannen valokuva: *Veli Kouri*

Takakannen valokuva: *Kaisa Sirén*

PRINT ISBN 978-952-281-459-3

PDF ISBN 978-952-281-460-9

Painopaikka: *Lönnberg Print & Promo Oy*, 2016

Arktinen keskus
Lapin yliopisto
www.arktinenkeskus.fi

Eurooppatiedotus
Ulkoasiainministeriö
www.eurooppatiedotus.fi

I JOHDANTO

II ARKTINEN ARKI

- 16 Kieli ja kulttuuri
- 24 Hyvinvointi

III ARKTISEN TUTKIMUKSEN KENTÄLLÄ

- 34 Ilmaston tutkijat
- 38 Monta näkökulmaa muutokseen

IV ARKTISTA MUOTOA ETSIMÄSSÄ

- 46 Arktinen muotoilu
- 52 Puuta maailman huipulta
- 58 Arktinen matkailu

V RAKKAAN KOTISEUDUN PUOLESTA

- 68 Paikallisten ääni
- 74 Kiskot kirskuen Jäämerelle

VI YHTEINEN ARKTINEN

- 82 Merijään murtajat
- 90 Arkinen yhteistyö

Johdanto

Poronhoitoalue kattaa koko Pohjois-Suomen, yhteensä 36 prosenttia maamme pinta-alasta. ►

Maapallo kiertää aurinkoa kaltevassa asennossa. Sillä on seurauksensa. Välillä planeetan pohjoinen laki on valossa, välillä varjossa. Napapiiri on se raja, jonka pohjoispuolella ei sydäntälvellä aurinko nouse eikä sydänkesällä laske.

Tätä kirjaa on kirjoitettu Rovaniemellä, melko tarkasti juuri napapiirillä. Työhuoneen ikkunasta näkyvät pohjoiseen ja itään vievät valtatiet sekä pohjoisesta ja idästä virtaavat suuret joet. Maiseman taustalla ovat metsäiset vaarat, joiden lomaan laskeutuvat turisteja tuovat lentokoneet. Talvella on aina lunta, kesällä on aina valoisaa. Joulupukin paajaan on matkaa jokunen kilometri. Jos kirkkaina ja

VALOKUVA: ANTTI KUROLA

kylminä talviöinä kävisimme työpaikalla, voisimme nähdä revontulia loimuamassa pohjoisella taivaalla tai rakennuksen päällä. Poroja ei juuri tässä näy, mutta eivät ne kaukana ole. Toisen kirjoittajan koptihalla poikkeaa välillä pieni tokka, vaikka ollaan vain muutaman kilometrin päässä keskustasta. Onpa pihalla vieraillut hirviäkin.

Aika monen mielestä tämä on kovin eksootista. Meille tämän kirjan tekijöille se on tavallista, vaikka emme ole tältä seudulta kotoisin. Teemme töitä Arktisessa keskuksessa ajattelematta, että keskuksen nimi on oikeastaan lähtöisin tähtitaivaalta. Se juontuu ajalta, jolloin ihmiset katselivat pimeään taivaan tähtikuvioita ja miettivät niiden merkityksiä. Taivaalta löydettiin Iso karhu ja Pieni karhu. Kreikan kielellä karhu on άρκτος, άρktos, mikä tarkoittaa myös Ison karhun tähtikuvioita. Sieltä se on vaeltanut merkitsemään koko pohjoisinta maanpiiriä, arktista aluetta. Sen myötä esimerkiksi saamelaisista puhutaan arktisena alkuperäiskansana. Heidän vanhassa mytologiassaan tähtitaivaalla on ollut aivan toisenlaisia ja toisen nimisiä kuvioita, mutta nyt heidätkin määritellään antiikin kreikkalaisten antaman käsitteen alle.

Pienen karhun kirkkain tähti on ikuisesti kohti pohjoista osoittava Pohjantähti, jolla on suomalaisille erityinen merkitys. Pohjantähden nimi liittyy kansalliseen muistiin painuneisiin kirjoihin ja lauluihin. Suomi on maa, joka elää täällä Pohjantähden alla. Moni elää Suomessa arktista arkea, tulematta asiaa edes ajatelleeksi. Vuodenaikojen vaihtelu, valkea kesä, marraskuun pimeys, kaikki maantieteellisestä sijainnista johtuvat olosuhteet – ei ole olemassa suomalaisuutta ilman pohjoisuutta, laveasti ymmärrettynä. Mutta ei pohjoista sanota arkikielessä arktiseksi, ei edes Lapissa. Se, mikä jostain muualta katsoen näyttää kovasti arktiselta, on täällä usein arkista, kuten lumisateet, revontulet,

porot, valoiset kesäyöt, jäänmurtaajat, moottorikelkat, nastarenkaat, heijastimet.

Koko Suomi on arktinen maa, sanoo Suomen arktinen strategia. Arktisuus on yksi kantavista teemoista, kun juhlimme 100-vuotista itsenäisyyttämme vuonna 2017. Arktisuus on siirtynyt Antiikin Kreikan tarustosta keskelle nykyajan talouden, politiikan ja tieteen valtavirtoja. Arktisuus on monilla huulilla, mutta ne tuntuvat puhuvan siitä vähän eri tahtiin.

Arktista aluetta voidaan määritellä monin eri tavoin. Biologeille se on yhtä ja poliitikoille toista. Kartoissa on arktisen alueen rajoina monia erilaisia viivoja, jotka kulkevat useimmiten napapiirin pohjoispuolella mutta joskus myös sen eteläpuolella. Todellisissa elämässä ei löydy yksiselitteistä arktisen alueen rajaa. Vielä vähemmän mikään raja määrittää sitä, missä kaikkialla arktisista asioista ollaan kiinnostuneita. Arktinen intressi ei ole kiinni maantieteestä. Näin ollen ”Arktinen Suomi” voi maun mukaan tarkoittaa Suomen pohjoisinta eli arktisinta aluetta – Lappia – tai sitten koko maan olemusta.

Suomi on vuosina 2017–2019 Arktisen neuvoston puheenjohtaja, mikä on tärkeä syy myös tämän kirjan tekemiselle. Kerromme Arktisesta neuvostosta, Suomen roolista siinä ja kytkennöistä Euroopan unioniin sekä muuhun kansainväliseen politiikkaan. Kerromme ilmaston muuttumisesta, uusista merireiteistä ja suurten valtioiden kiinnostuksesta pohjoista kohtaan. Kirjan päärooleissa ja arktisen kattauksen kunniavieraina on kuitenkin joukko ihmisiä, jotka tekevät Suomen arktisuutta. Useimmille heistä on yhdentekevää, mitä Arktisessa neuvostossa tai muilla virallisilla foorumeilla tapahtuu tai mitä strategioihin on kirjattu. He elävät arktista elämää, tässä ja nyt. Heidän ja heidän kaltaistensa ihmisten kautta Suomi todella on arktinen maa.

Arktinen alue ▲

- Arktisen ympäristön seuranta- ja arviointiohjelma (AMAP)
- Arktisen kasvillisuuden ja eläimistön suojeluohjelma (CAFF)
- Arktisen inhimillisyyden kehityksen raportti (AHDR)

Arktisen alueen rajoja määritellään monin tavoin. Yksi määritelmistä on napapiiri, mutta Arktisen neuvoston työryhmillä ja muilla toimijoilla on käytössään omia arktisen alueen rajauksia. ▲

Arktinen arki

VALOKUVA JAM-EEHK PÄÄTÄ

Kieli ja kulttuuri

Lastenohjaaja Ritva Kangasniemi puhuu lapsille johdonmukaisesti aina inarinsaamea. ►

ehastah-uv taam seehâ? Tinja taarbâš purrâmuš.
Istumme inarinsaamen kielipesässä Inarin
kirkonkylällä. Pieni tyttö ojentaa kysyvästi
lilupussia kohti Ritva Kangasniemeä, kielipesän
vastaavaa lastenohjaajaa. Kangasniemi avaa pussin
ja tytöt kirmaavat tyytyväisinä toiseen huoneeseen.

Kielapierval on yksi maamme kahdeksasta
saamen kielipesästä. Ne tarjoavat ryhmäperhepäi-
vähoitoa inarin-, koltan- ja pohjoissaameksi. Hoi-
dossa olevista lapsista suurimmalle osalle saame
on suvunkieli mutta ei oma äidinkieli. Suomessa on
lisäksi yhdeksän saamenkielistä päiväkotia, jotka
on tarkoitettu ensisijaisesti saamea äidinkielenään
puhuville.

Suomen kolmesta saamen kielestä inarin- ja
koltansaame ovat erittäin uhanalaisia. Molempia
puhuu äidinkielenään vain muutama sata ihmistä.
Inarin- ja koltansaamen säilyminen on käytännössä
kokonaan Suomen vastuulla, sillä niitä puhutaan
äidinkielenä lähinnä Inarin kunnan alueella.
Kuolan alueelle jäi sotien jälkeen kolttaa puhuvia
saamelaisia, mutta valtaosa heistä evakuoitiin
Inariin. Niinpä koltansaamen puhujia asuu nykyisen
Venäjän alueella vain kourallinen. Myös pohjois-
saame on uhanalainen kieli, vaikka se on saamen

kielistä puhutuin ja laajalle levinnein. Sitä puhutaan
ensimmäisenä kielenä niin Norjassa, Suomessa kuin
Ruotsissakin. Myös tämä kirja on käännetty juuri
pohjoissaameksi.

Saamenkielisillä lapsilla on oikeus saada päi-
vähoitoa ja opetusta äidinkielellään, jos he asuvat
saamelaisten kotiseutualueella. Alue kattaa Utsjo-
en, Inarin ja Enontekiön kunnat sekä Sodankylän
pohjoisosan. Suomessa on noin 10 000 saamelaista,
joista suurin osa – yli 60 prosenttia – asuu kotiseu-
tualueensa ulkopuolella. Pohjoissaamen kielipesiä
onkin perustettu myös Rovaniemelle, Ouluun ja
Helsinkiin, ja uusia on suunnitteilla.

Miten paljon saamen kielet todellisuudessa
eroavat toisistaan? Ne ovat kehittyneet samas-
ta kantakielestä ja ovat siten toistensa läheisiä
sukulaiskieliä. Osa sanoista on samankaltaisia, osa
täysin erilaisia. Kullakin kielellä on oma ortografi-
ansa eli kirjoitustapansa. Käännettyä kirjallisuutta
on vähän, mutta ranskalainen pienoisromaani
Pikku prinssi on käännetty kaikille kotimaisille
saamen kielille. Se on pohjoissaameksi Bas prinssáš,
kolttaameksi U'cc priinsâž ja inarinsaameksi Uccâ
priinsâš. Prinssi-sana on eri kielissä samankaltainen,
koska se on suhteellisen uusi vierasperäinen sana.

VALOKUVA: JAN-EERIK PAADAR

VIERAANTUMISESTA UUTEEN NOUSUUN

Inarin kunnassa on 6 800 asukasta, joista saamelaisia on melkein kolmannes. Inarin kirkonkylällä kohoo komea saamelaiskulttuurikeskus Sajos, joka on Saamelaiskäräjien kotipaikka. Ihan lähellä on saamelaismuseum Siida, eikä täältä ole pitkä matka Saamelaisalueen koulutuskeskukseen. Olosuhteet kielen elvyttämiselle ovat ihanteelliset.

Kun Anaråškielâ servi ry, eli inarinsaamen kielen yhdistys aloitti kielipesätoiminnan 1997, alle kouluikäisiä inarinsaamen puhujia oli vain muutama eikä koulussa pystynyt opiskelemaan inarinsaamea kahta viikkotuntia enempää. Kielen tulevaisuus oli vaaka-laudalla, mutta nyt tilanne näyttää paljon valoisemalta. Nykyisin Inarin kirkonkylän alakoulussa on inarinsaamen luokat, ja yläkoulussakin suurimman

osan aineista voi opetella inarinsaameksi.

"Kielipesillä on ollut valtavan suuri merkitys kielen elpymiselle", Ritva Kangasniemi sanoo.

Ne ovat innostaneet hoitolasten vanhempia ja läheisiä käyttämään tai opettelemaan inarinsaamea. Aikuiset ovat opetelleet kieltä kielikursseilla, joita on järjestetty Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa. Oppimista ovat tehostaneet vapaaehtoiset kielimestarit, joiden kanssa on puhuttu vain saamea ja samalla tehty vaikkapa nutukkaita eli karvakenkiä. Kielen ja kulttuurin elpyminen näkyy ja kuuluu arjessa.

"Kirkonkylällä kuulee päivittäin inarinsaamea."

Ritva Kangasniemi on ollut mukana kielipesän toiminnassa alusta asti. Hän on inarinsaamelainen, jolle inarinsaame on "äidinkieli, joka kuitenkin ei ole ollut äidinkieli". Seitsemänlapsisen perheen

Utsjoki on Suomen ainoa saamelaisenemmistöinen kunta. Kaksikielisen Karigasniemen koulun oppilaista valtaosa opiskelee saameksi. ▼

VALOKUVA: JAN-EERIK PAADAR

iltatähti oli lapsista ainoa, jolle vanhemmat puhuivat kotikielenä suomea. Päätökseen vaikutti se, että vanhemmillä sisaruksilla oli huonoja kokemuksia koulusta ja asuntolasta, joissa piti puhua suomea. Kangasniemi sai silti kotoaan passiivisen kielitaidon.

Omasta kielestä ja pukuperinteestä vieraantuminen on ollut erityisen voimakasta juuri inarin- ja koltansaamelaisten keskuudessa. Siihen on vaikuttanut muun muassa oppivelvollisuus, joka laajeni vuonna 1946 koskemaan kaikkia lapsia, myös syrjäseuduilla asuvia. Lapissa moni koululainen joutui muuttamaan asuntolaan, koska koulumatkat olivat pitkiä ja vaikeakulkuisia. Kouluissa puhuttiin suomea ja opetettiin suomalaista kulttuuria. 1970-luvulla saamelainen kulttuuri ja kieli alkoivat uudestaan

vahvistua. Äidinkielisten puhujien määrä on silti romahtanut. Kun vuonna 1962 saamea puhui ensimmäisenä kielenään noin 75 prosenttia saamelaisista, vuonna 2007 määrä oli enää 26 prosenttia.

Ritva Kangasniemi oli aikuinen, kun hän rohkaistui menemään inarinsaamen kurssille. Se oli tarkoitettu äidinkielisille, mutta Kangasniemi huomasi ymmärtävänsä lähes kaiken, mitä kursilla puhuttiin.

”Kävin kaikki mahdolliset kurssit, mitä oli tarjolla. Lopulta rupesin vain puhumaan ja siitä se lähti.”

Kangasniemen omat lapset olivat tuolloin jo sen verran vanhoja, että heidän ensimmäinen kielensä on suomi. Lapsenlapselleen hän puhuu kuitenkin vain inarinsaamea.

KIELEN JA KULTTUURIN LIITTO

Kielapierval-kielipesän seinällä on nimettyjä kuvia arkipäiväisistä toimista ja esineistä. Poossâd kiedaid. Sikkod kiedaid. Käsienpesu. Käsien kuivaus. Kieltä opetellaan tekemisen sanoittamisella ja jatkuvalla toistolla. Kielipesät toimivat kielikylpyinä, joten niissä voi olla lapsia, joille inarinsaame on äidinkieli, ja lapsia, jotka eivät puhu kieltä sanaakaan. Tällöin puhe kääntyy helposti suomeksi. Hoitajat puhuvat kuitenkin vain inarinsaamea. Lapset ymmärtävät puheen, kun siihen yhdistyvät ilmeet, eleet, osoittaminen. Ymmärtämistä auttaa selkeä päivärytmi, jossa asiat toistuvat aina samalla tavalla.

Kesken vierailumme kielipesään tuodaan poronlihaa. Huoneen nurkassa on pakastearkku, jonne lihat nostetaan. Lähiruoka on tärkeä osa kasvatusta. Kieli jää lapselle mieleen, kun se opitaan osana kulttuuria. Kielipesän vuosirytmistö perustuu inarinsaamelaisien vuodenvaihtoon. Kalaa pyydystetään milloin juomuksilla, iskukoukuilla, verkoilla tai pilkkien.

”Kieltä ja kulttuuria ei voi erottaa toisistaan”, kiteyttää Siiri Jomppanen, Saamelaiskäräjien kieliturvasihtööri ja saamen kielen toimiston esimies.

”Puheenaihe saattaa jo määrittellä kielen, jota käytetään”, jatkaa Hannu Kangasniemi, oppimateriaalsihtööri.

Käsistöistä, poronhoidosta tai kalastuksesta voi olla helpompi puhua saameksi, samoin säästä. Joskus yhdellä saamen kielen sanalla voi kuvata ilmiötä, joka suomeksi vaatii useamman sanan. Esimerkiksi inarinsaamen cuápci-sana tarkoittaa pitävää keliä, jolloin poron jalka ei luista sillä ajettaessa. Osalle sanoista on vastineensa vanhassa suomen kielessä. Myös saamen kieli elää, hyvässä ja pahassa. Kieli köyhtyy, kun vanhoja sanoja katoaa, mutta samalla uutta kieltä luodaan koko ajan.

Arktinen väestö

- Arktisella alueella asuu noin neljä miljoonaa ihmistä
 - Luvun arvioidaan pysyvän lähitulevaisuudessa suunnilleen samana: asukasmäärä pienenee eniten Venäjällä ja kasvaa eniten Alaskassa
- Myös arktisella alueella on käynnissä voimakas kaupungistuminen ja väestön keskittyminen
 - Tällä hetkellä noin 2/3 väestöstä asuu suurissa asutuskeskuksissa

LÄHDE: ARCTIC HUMAN DEVELOPMENT REPORT (2015)

Vanha saame ei taivu suoraan kuvaamaan uusia ilmiöitä tai politiikkaa. Myös oppimateriaalien tekeminen edellyttää jatkuvaa uusien sanojen luomista. Ennen tarvittiin nimiä vain niille eläimille, joiden kanssa elettiin samalla alueella. Opetuksessa eläinsanasto kasvaa maailmanlaajuisesti, monen muun sanaston ohella. Pohjoissaamen kohdalla olisi järkevää, että oppimateriaaleja pystyttäisiin hyödyntämään yli valtioiden rajojen. Eri maissa käytetään kuitenkin eri termejä, ja opetussuunnitelmissa on eroja.

”Tavoitteena on harmonisoida terminologiaa norjalaisten kanssa”, Hannu Kangasniemi kertoo.

Eniten pohjoissaamenkielisiä oppimateriaaleja tuotetaan juuri Norjassa. Suomessa oppimateriaalien tilanne on paljon parempi kuin vielä muutama vuosi sitten. Pienten kielten kohdalla on kuitenkin puutetta tekijöistä, joilla olisi hallussa sekä kieli että opettaminen. Tällä hetkellä koko Suomessa on vain kaksi koltansaameksi opettavaa opettajaa, toinen Sevettijärvellä ja toinen Ivalossa. Äidinkielisiä oppilaita heillä on alle kymmenen.

GOLF-RÁVDNJI ELI GOLFOVIRTA

Seuraamme neljännen luokan maantiedon tuntia Karigasniemen koululla. Aiheena on Golfvirta, pohjoissaameksi golf-rávdjni. Saamenkielisellä luokalla on seitsemän oppilasta, toiseksi eniten koko koulussa. Opettaja Merja Nillukka puhuu saamea ja oppilaat vastaavat hänelle saameksi. Myös oppikirjat ovat saameksi, mutta opettajan havaintovälineenään käyttämä karttapallo on suomeksi. Karttakirjoja sen sijaan on pohjoissaameksi kaksi, Skuvlla kártagirji ja Sámi Atlas. Opettajalla on yksi tehokas keino pitää luokan kieli saamana.

”Reagoin vasta saameen. En halua opettaa kieltämällä”, Nillukka sanoo.

Kun oppilaat neuvovat toisiaan, he puhuvat pääasiassa saamea. Vasta kun opettaja piipahtaa toisessa huoneessa, kieli kääntyy suomeksi. Vielä viime vuonna luokassa oli kielipoliiseja, giellapoles. He huolehtivat siitä, että luokassa puhuttiin saamea. Koulupäivän päätteeksi kielipoliisit arvioivat tavoitteen onnistumista. Hyvän päivän päätteeksi luokka sai tähden, ja kymmentä tähteä seurasi heidän toivomansa palkinto, kuten läksytön päivä.

Karigasniemen koulussa on 52 oppilasta (lukuvuosi 2015–16). Heistä 41 on saamenkielisessä opetuksessa ja 11 suomenkielisessä. Karigasniemi, Gáregasnjárga on muutaman sadan asukkaan kylä Norjan rajalla, Utsjoen kunnassa. Utsjoki on Suomen ainoa saamelaisenemmistöinen kunta. Asukkaita ei kunnassa tosin ole paljoa, reilu 1 200. Heistä lähes puolet puhuu äidinkielenään saamea. Myös Merja Nillukan äidinkieli on pohjoissaame, samoin hänen lapsensa. Puhuessamme Nillukka kääntää ajatuksiaan koko ajan saamesta suomeksi.

Arktiset alkuperäiskansat

- Noin 10 prosenttia arktisen alueen väestöstä kuuluu alkuperäiskansoihin
- Arktisella alueella elää yli 40 alkuperäiskansaa, esimerkiksi
 - Saamelaiset, Pohjois-Eurooppa
 - Nenetsit, hantit, evenkit ja tsuhtsit, Venäjä
 - Aleutit, jupikit ja inuiitit (Iñupiat), Alaska
 - Inuiitit (Inuvialuit), Kanada
 - Inuiitit (Kalaallit), Grönlanti

LÄHDE: ASUTUS ARKTISILLA ALUEILLA, WWW.ARKTINENKESKUS.FI

Nillukan opetuksessa kieli ja kulttuuri nivoutuvat monin tavoin yhteen. Patterin päällä on värikkäitä villalankoja, joista oppilaat kutovat perinteisesti kuvioitua nauhaa. Samanlaista nauhaa ovat paulat, joita käytetään lapikkaissa ja nutukkaissa. Saamenkäsityö, duodji, on keskeinen osa saamelaisesta kulttuurista. Nillukka on ollut oppilaidensa kanssa myös poroerotuksessa ja kalastamassa.

”Luonto on tärkeä joka oppiaineessa.”

Luokan seinää koristavat oppilaiden sukupuut. Niiden oksille kukin kokoaa oman perheensä ja sukunsa verkostoa. Suvun merkitys on saamelaiskulttuurissa suuri.

”Oma suku merkitsee kaikkea. Voimavaraa ja turvallisuutta. Sitä, että tuossa on samaa verta kuin minussa, me olemme yhtä,” Nillukka kuvailee.

VALOKUVA: JAN-EERIK PAADAR

Saamelaiset

- Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa
- Saamelaisia on 75 000–100 000, luku vaihtelee laskutavasta riippuen
 - Eniten saamelaisia on Norjassa ja vähiten Venäjällä
 - Iso osa saamelaisista asuu perinteisen kotiseutualueensa eli Saamenmaan ulkopuolella
- Saamen kielistä selvästi yleisin on pohjoissaame, jota puhuu noin 85 prosenttia äidinkielistä puhujista

LÄHDE: SAAMELAISKÄRÄJÄT, WWW.SAMEDIGGI.FI

KIELI ELÄÄ YHTEISÖSSÄ

Norjalainen Torkel Rasmussen on tutkinut saamenkielistä opetusta vertaamalla yksikielistä koulua Tanassa ja kaksikielistä koulua Utsjoella. Tutkimuksen perusteella lapset puhuvat saamea selvästi enemmän ja paremmin yksi- kuin kaksikielisessä koulussa. Rasmussen suosittelee, että kielen näkökulmasta Suomessakin kannattaisi perustaa yksikielisiä kouluja. Käytännössä tämä olisi hankalaa, koska pienissä kyläkouluissa on muutenkin vähän lapsia.

Ratkaisu saattaisi myös kiristää jo ennestään kireää ilmapiiriä, joka liittyy erityisesti alkuperäiskansoja koskevan kansainvälisen ILO 169 -sopimuksen ratifioimiseen. Politiikassa, mediassa ja jopa tutkimuksessa kiistellään muun muassa siitä, kuka on saamelainen ja miten saamelaisuus määritellään. Merja Nillukka vierastaa jatkuvaa vastakkainasettelua.

”Monikulttuurisuus on rikkaus. Lapsi ei saisi tuntea, että suomi on parempi kuin saame tai että saame on parempi kuin suomi. Lapsi on yhtä hyvä, oli kieli tai kulttuuri mikä tahansa”, Nillukka painottaa.

Karigasniemen arkea rikastuttaa norjalainen kulttuuri. Moni karigasniemeläinen käy rajan yli Kaarasjoella töissä, ja norjalaiset piipahtavat Suomen puolella ostoksilla. Suomalaisilla ja norjalaisilla on yhteinen kirjastoauto, joka käy kolmen viikon välein Karigasniemellä. Sieltä Nillukka lainaa saamenkielisiä oppi- ja muita kirjoja. Myös lähin uimahalli on Norjassa. Oma, kauan odotettu liikuntahalli sen sijaan kohoo parhaillaan koulun viereen. Pieni askel ihmiskunnalle on iso askel Karigasniemelle.

Vielä viime vuonna Merja Nillukan oppilaiden välituntikieli oli saame, mutta nyt se on vaihtumassa suomeksi. Ylemmillä luokilla välituntikieli on melkein poikkeuksetta suomi. Juuri murrosiässä

VALOKUVA: JAN-EERIK PAADAR

kieli kääntyy kavereiden kanssa helposti valtakieleen, mikä korostaa kodin vaikutusta.

”Täysin saamenkielinen koti tukee parhaiten koulussa käytettyä saamen kieltä”, Siiri Jomppanen sanoo.

Vaikka lapsella olisi monta äidinkieltä, väestörekisteriin niistä saa merkitä vain yhden. Noin 2 000 suomalaista on merkinnyt äidinkielekseen saamen. Monissa perheissä on kuitenkin kaksi, jopa kolme kieltä, jos vanhemmilla on eri äidinkielet. Esimerkiksi Hannu Kangasniemen lapset puhuvat ukrainaa, saamea ja suomea. Kielen oppimisen kannalta on olennaista, että lähipiirissä on samaa kieltä puhuvia.

”On huolestuttavaa, jos kieli on vain hoitajan

tai opettajan varassa. Tarvitaan kieliyhteisö”, sanoo Hannu Kangasniemi.

Inarinsaamen elpyminen on oiva esimerkki positiivisesta nosteesta, jonka kieli voi saada oikeanlaisilla toimilla ja sitoutumisella. Samanlaista nostetta toivotaan nyt koltansaameen. Vielä on mahdoton tietää, miten pienten kielten lopulta käy. Hannu Kangasniemen mukaan selkeästi voiton puolella ollaan sitten, kun kielipesien lapset puhuvat omille lapsilleen saamea.

”Jos uusi sukupolvi puhuu ensimmäisenä kielenä inarinsaamea, kieli on oikeasti palannut äidinkieleksi.”

Hyvinvointi

Poronsarvet sojottavat kohti taivasta, hieman rapistuneina mutta yhä ylväinä. Niiden takana nousee komea valkoinen kirkko. Seisomme kaupan edessä, Sallan kunnan keskustassa, Itä-Lapissa.

”Tänne se on muutettava kuitenkin”, Raili Lehtola sanoo.

”Sitten kun ei enää jalat kannaa”, Terho Kylli lisää.

Raili Lehtola, Terho Kylli ja Maija-Leena Nurmikumpu ovat kauppareissulla. Matka ei ole ihan lyhyt, sillä kolmikko asuu Hautajärven kylässä, joka on täältä noin 45 kilometriä Kuusamon suuntaan.

”Sata kilometriä ei tunnu täällä päin missään”, Kylli sanoo.

Oman kylän palvelut ovat pikkuhiljaa vähentyneet. Ennen oli kaksi kauppa, koulu ja vanhainkoti. Nyt jäljellä on baari.

”Juuri ja juuri saattaa posti tulla”, kolmikko naurahtaa.

Hautajärven tilanne on tyypillinen Sallassa, kuten Lapissa ja maaseudulla ylipäätään. Pienistä kylistä muutetaan kirkonkylälle ja kauemmaksi,

yleensä kohti etelää. Kun ei ole töitä, talot tyhjenevät ja palvelut siirtyvät kauemmaksi, mikä osaltaan kiihdyttää poismuuttoa.

Sallalaisista kolmasosa on yli 65-vuotiaita. Silti kunnassa on paljon työttömiä, 22 prosenttia työvoimasta (Tilastokeskus, marraskuu 2015). Viime vuosina Sallan työttömyysaste onkin ollut koko Suomen korkeimpia, välillä korkein. Salla luokitellaan pulmakunnaksi, jossa sosiaalitaloudellisten ongelmien ratkaiseminen on vaikeaa (Itä-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri, 2013).

Tilastoissa kunnan tilanne on synkkä. Miten pienissä kylissä, kuten Hautajärvellä, ylipäätään pärjätään? Ainakin yhteistyöllä. Kun yksi lähtee sadan kilometrin kauppareissulle, kaikki halukkaat otetaan kyytiin. Hautajärvellä järjestetään yhteistä toimintaa, kuten jumppaa ja lentopalloa. Tosin lentopallo on juuri nyt tauolla hirvenpyynnin takia. Enempää emme ehdi kylän tilanteesta jutella, sillä seistessä alkaa tulla kylmä. Kolmikko hyppää autoon ja suuntaa kohti etelää. Menee tovi ennen kuin auto kaartaa kotipihalle.

KOTIHOIDON MUUTTUVA KUVA

Pitkät välimatkat ovat arkea myös sallalaisille kotihoitajille, jotka kulkevat kylissä hoitamassa kotona asuvia vanhuksia. Auton mittariin kertyy helposti toistasataa kilometriä päivässä.

”Valtakunnallisen ja kunnallisen strategian mukaisesti panostamme kotihoitoon”, kertoo vanhustyön johtaja Terttu Hannula.

Kotihoidon piirissä on parhaillaan noin 160 sallalaista, joista 60:lla on turvapuhelin. Jos hälytys tulee yöllä, se menee kirkonkylällä yöhoitajalle mutta syrjäkylillä hälytykseen vastaavat omaiset. Hälytyksiä tulee viikoittain useita. Aika usein syynä on turvattomuus tai yksinäisyys.

VALOKUVA: ANNA-LEENA MUOTKA

Sallassa ollaan siirtymässä kotihoidon optimointiin, jossa hyödynnetään uutta tekniikkaa. Kotikäynnit järjestetään päivän tilanteen mukaan: ohjelma suunnittelee kotihoitajan kulkureitin huomioiden asiakkaiden päivittäiset tarpeet ja aikataulut sekä koti- ja terveydenhoitajien työvuorot. Raportointi tehdään älykännykän tai -tabletin kautta.

”Säästöpainee ovat tänä syksynä korostuneet entisestään, mutta meillä on vielä kohtuullisesti asiat”, Hannula sanoo.

Vuoden alusta kunnassa aloittaa fysioterapia, joka tekee kuntoutussuunnitelmia myös kotona asuville. Ei silti ole pelkoa, että Sallassa pröystäiläisi. Tällä on totuttu elämään suusäkkiä myöten. Vierailumme aikaan tunnelma vanhustyön ja kotihoidon parissa on odottava. Eletään marraskuun alkua vuonna 2015, ja kaukana etelässä hallitus on kriisissä soten eli sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelurakenneuudistuksen takia. Uudistus muuttanee Sallan vanhustyötä, mutta vielä ei tiedetä miten.

Paljon on jo muuttunut siitä, kun kotihoidon ohjaaja Aila Raatikka-Metsänen aloitti työuransa osastoapulaisena vanhainkodissa vuonna 1976. Tuolloin kodinhoitajat hoitivat niin vanhukset, talot, eläimet kuin lapsetkin. Nykyisin ei enää kouluteta erikseen kodinhoitajia, vaan kotihoitoa tekevät lähihoitajat. He muun muassa kylvettävät, auttavat lääkkeiden otossa, tekevät ylläpitosii-vousta ja keittävät kahvit. Joskus he myös tekevät lumityöt tai jopa lämmittävät puusaunan. Ruokaa-kin kotihoitajat laittavat yhä, mutta kirkonkylällä ateriat tulevat ruokapalvelun kautta tai nautitaan vanhainkodin ruokalassa.

Muutoksia ei ole tapahtunut vain työnkuvassa

VALOKUVA: ANNA-LEENA MUOTKA

vaan myös asiakkaissa. He ovat Raatikka-Metsäsen ja Hannulan mukaan entistä sairaampia. Lääkitystä on enemmän kuin ennen, ja esimerkiksi haavanhoitoa tekevät nykyisin myös lähihoitajat, koska terveydenhoitajat ovat ylityöllistettyjä. Vanhusten ohut iho rikkoutuu helposti. Sallan vanhustyössä ja kotihoidossa on parhaillaan menossa ruuhkavuodet, joiden on arvioitu kestävän vuoteen 2020 asti. Haasteista huolimatta moni asia on hyvin, toteavat Hannula ja Raatikka-Metsänen.

”Asiakkaat tulevat hoidetuksi. Ehditään hetki olla ja jutella.”

Sallan vanhustyön johtaja Terttu Hannula auttaa Vilho Kellokumpua ruokalaan. ▲

Korkealle kurottavat poronsarvet ovat Sallan kirkonkylän maamerkki. Kunnassa harjoitetaan yhä poronhoitoa. ◀

VIIDESTÄ NELJÄ LÄHTI

Vanhustenhoito on Sallassa keskitetty kirkonkylälle, jossa sijaitsee Hopeaharjun vanhainkoti ja avopalvelukeskus sekä muita palveluasumisyksiköitä. Keskuksesta järjestetään päivätoimintaa ja tuetaan myös omaishoitajien jaksamista. Päärakennuksen vieressä on neljä rivitaloa, jotka toimivat vanhus-ten tukiasuntoina. Täällä asuu myös Laina Loisa, 86-vuotias, omaa sukua Kallunki. Hänkin on kotoisin Hautajärven kylästä.

Lottamitalilla palkittu Loisa käy kuntoutuksessa veljeskodilla. Loisan puoliso oli rajamies, kuten moni täälläpäin – nykyisin tosin harvempi kuin ennen. Puoliso nukkui pois keväällä. Perheen viidestä lapsesta yksi on jäänyt Sallaan ja neljä muuttanut etelämmäksi.

”Hyvä niin. Eivät ole nähneet nälkää eivätkä työttömyyttä.”

Myös 97-vuotiaalla Vilho Kellokummulla on viisi lasta, joista yksi asuu Sallassa. Kellokumpu on syntynyt Kelloسلän kylässä, Kuolajärven pitäjässä. Muutama vuosi ennen sotia Kuolajärvi muuttui Sallaksi, ja sodassa itäosa – Vanha Salla – menetettiin Neuvostoliitolle.

Kellokumpu on sotaveteraani ja SS-jääkäri, joka on nähnyt niin Sallan nousukauden kuin poismuuton vuodet. Vuonna 1960 Kellokumpu sai rintamamiestilan Isohalmeen kylästä. Samalla vuosikymmenellä Sallan väkiluku oli suurimmillaan, yli 11 000. Sen jälkeen suunta on ollut laskeva. Vuonna 2012 väkiluku painui alle 4 000:n, ja asukasluku pienenee vuodessa noin sadalla hengellä.

Kaikki eivät kuitenkaan ole lähtemässä, ja jokainen tänne muuttava lapsiperhe on pieni piristysruiske. Vilho Kellokumpu asuu nykyisin tukipalveluasunnossa vanhainkodin vieressä. Hän on kunnalta saamaansa apuun tyytyväinen.

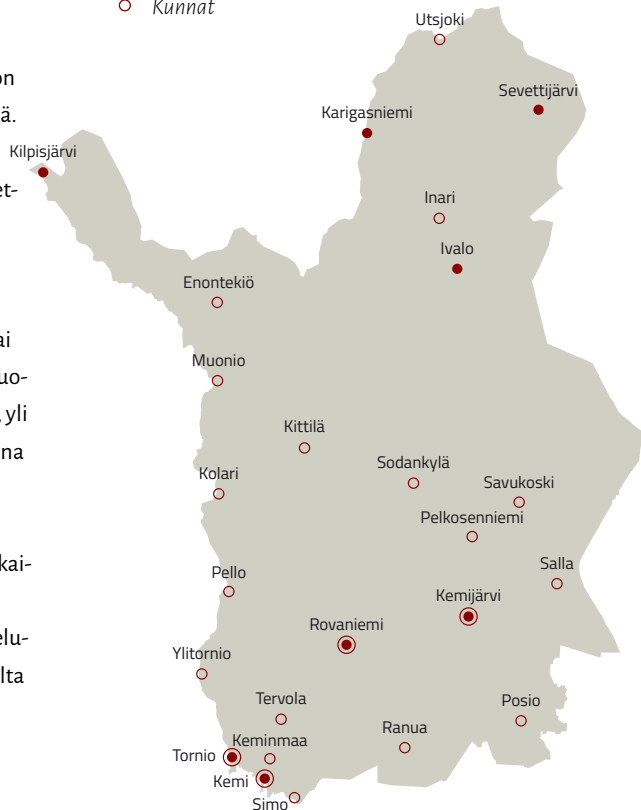
”Täällä on hyvä asua. Erittäin siisti asunto ja palvelu pelaa.”

Kotihoidon työvaatteita pestään ahkerasti. Influenssa- tai vatsatauti-epidemia voi olla vanhuksille kohtalokas. ►

Lappi ▼

● Kaupungit

○ Kunnat

VALOKUVA: ANNA-LEENA MUOTKA

KESKELLÄ KAIKKEA JA EI MITÄÄN

Muuttoliikkeitä tutkineen Timo Aron mukaan Suomeen on syntynyt pakkomuuttamisen perinne, jossa tietyiltä alueilta – kuten Itä-Lapista – on vuosikymmenien ajan totuttu lähtemään muualle elannon perässä. Aro toteaaakin, että kaikkialla Suomessa muutetaan mutta Lapissa ja Kainuussa on useammin kyse aidoista muutoista, joissa koko elinpiiri siirtyy. Siinä missä kolmekymppiset uusmaalaiset ovat muuttaneet keskimäärin 31 kilometrin päähän lapsuuskodistaan, saman ikäisillä lappilaisilla vastaava luku on 204 kilometriä. (Helsingin Sanomat 11.8.2015)

Poismuutto on sukupuolittunutta: nuoret naiset muuttavat enemmän ja kauemmas kuin miehet. Myös Sallasta moni lähtee toiselle paikkakunnalle opiskelujen tai töiden perässä. Kunnan tulevaisuuden kannalta on tärkeää houkutella nuoria aikuisia takaisin, kunhan he ensin hankkivat koulutusta tai työkokemusta muualla.

Matkailu on Sallassa suuri työllistäjä, jonka kasvuun on ladattu paljon tulevaisuuden toiveita.

Kunta on tehokkaasti brändännyt syrjäistä sijaintiaan. Se mainostaa olevansa ”keskellä ei mitään” ja paikka, jossa ”ei tapahdu mitään”. Samaan aikaan Salla on kuitenkin kaiken keskellä, kuten Monica Tennberg ja Hanna Lempinen toteavat artikkelissaan ”Sosiaalista kestävyyttä etsimässä: Tapaustutkimuksena Salla” (Kosmopolis, 3/2015).

”Pienen ja pohjoisen kunnan ja sen asukkaiden tilanne ja tulevaisuus kietoutuvat niin kansainvälisten matkailuvirtojen suuntiin kuin kaivoksen, rautatieyhteyksien ja Euroopan unionin ja Venäjän välisen viisumivapauden kaltaisiin suunniteltuihin suurhankkeisiin”, kirjoittavat Tennberg ja Lempinen.

Tutkijoiden mukaan suuret projektit eivät silti ratkaise Sallan kohtaloa. Tulevaisuudessakin sallaisten elantoa turvaavat metsät, porot ja pienempi taloudellinen toiminta. Tennberg ja Lempinen kuvaavat sallaisten pärjäämistä termeillä kestävyys ja sitkeys. Arktista arkea kannattelee vahva paikallinen identiteetti ja usko omaan selviytymiskykyyn. Myös ympärillä levittäytyvät metsät ja tunturit ovat monille itsestään selvä hyvinvoinnin lähde.

Sanna Valkonen

Saamentutkimuksen
apulaisprofessori
Lapin yliopisto
Rovaniemi

1. Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen sanasta arktinen?

"Jääkarhu, johon kiteytyy monta asiaa, kuten ihmisen vaikutuksille hauras luonto ja arktisten alkuperäiskansojen erityiset luontoperustaiset elämänmuodot."

2. Mitä on saamentutkimus?

"Saamentutkimus on monitieteellinen tutkimusala, joka käsittelee saamelaisten yhteiskuntaa ja kulttuuria sekä niiden omista lähtökohdista käsin että laajemmin erilaisten tieteellisten keskustelujen kautta. Saamentutkimuksen tehtävä on ymmärtää saamelaisuutta sosiaalisena, kulttuurisena, poliittisena, taloudellisena ja oikeudellisena ilmiönä. Lisäksi tutkimus toimii alkuperäiskansan tietoisuuden ja subjektuuden rakentajana. Tutkimuksen tulisi hyödyttää saamelaisia, ja heidän roolinsa tulisi olla pikemminkin tiedontuottajan kuin objektin."

3. Mitkä ovat tämän hetken keskeisimpiä kysymyksiä saamentutkimuksessa?

"Tärkeitä kysymyksiä ovat pohjoisten yhteisöjen säilymisen ja elinvoimaisuuden problematiikat aikakaudella, jolloin on yhä suurempi merkitys arktisten luonnonvarojen hyödyntämisellä sekä pohjoisen ihmisten yhteiskunnalliseen ja poliittiseen asemaan liittyvillä kysymyksillä. Esimerkiksi: Kuinka alkuperäiskansan kulttuuri ja arktinen luonnonvarapolitiikka ovat sovitettavissa yhteen? Millaista poliittista osallistumista ja toimintaa tämä edellyttää?"

Yhteiskuntatieteellisen saamentutkimuksen tehtävänä on tuottaa tietoa, joka auttaa vahvistamaan saamelaista yhteiskuntaa, kulttuuria ja hyvinvointia. Tämä ei poissulje saamelaisyhteisön ja -yhteiskunnan eri toimintojen, käytäntöjen ja rakenteiden kriittistä tarkastelua. Tällä hetkellä on tärkeää esimerkiksi saamelaisen oikeuksiin, perinteisiin yhteiskuntamalleihin ja itsemäärittämiseen liittyvien kysymysten tarkastelu."

4.

Minkälaista pohjoismaista yhteistyötä saamentutkimuksen parissa tehdään?

"Saamentutkimus on lähtökohtaisesti valtioiden rajat ja monet muut rajat ylittävää tutkimusta. Yhteistyötä tehdään niin tutkimus- ja kehittämissankkeiden kuin koulutuksen, erilaisten verkostojen ja tapahtumien puitteissa. Tärkeä yhteinen tavoite on saamelaisuutta koskevan tutkimuksen eettisten ohjeiden luominen. Tärkeää on myös tutkijoiden keskinäinen ylirajainen tuki ja solidaarisuus sekä jaettu ymmärrys saamelaisen akatemian kehittämisen tärkeydestä."

5.

Millainen on saamelaisten asema Suomessa?

"Saamelaiset ovat Suomen perustuslaissa tunnustettu alkuperäiskansa, jolla on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Saamelaisilla on kotiseutalueellaan lailla perustettu kulttuuri-itsehallinto, jota toteuttaa Saamelaiskäräjät. Periaatteessa paljon asioita on hyvin. Saamelaiset ovat hyvinvointivaltion kansalaisia, joiden sosiaalinen ja taloudellinen asema on hyvä verrattuna moniin muihin alkuperäiskansoihin ja yleisesti ottaen saamelaista kulttuuria arvostetaan. Käytännössä oikeuksien toteutumisessa on suuria haasteita. Esimerkiksi saamenkieliseksi sosiaalistuminen on vielä haasteellista ainakin saamelaisalueen ulkopuolella johtuen saamenkielisen opetuksen ja päivähoidon vähyydestä. Saamelaiskäräjillä ei ole paljoa mahdollisuuksia vaikuttaa Suomen valtion toimiin suhteessa saamelaisiin. Saamelaisten erityissuhdetta heidän käyttämiinsä luonnonympäristöihin ei tunnisteta lainsäädännössä.

Saamelaisten ei nähdä olevan täysivaltainen subjekti, suvereeni, joka on kykenevä päättämään asioistaan. Tämä näkyy hyvin Suomen päättäjien toimissa suhteessa vaikkapa saamelaiskäräjälain uudistamiseen tai alkuperäiskansojen oikeuksia turvaavaan ILO:n yleissopimus No. 169 ratifiointiin. Myös julkinen keskustelu liittyen saamelaisiin on toisinaan kovasanaista ja armotonta."

Arktisen tutkimuksen kentällä

Lue QR-koodi
ja katso video
aiheesta

Ilmaston tutkijat

Tutkija Juha M. Karhu täyttää sääpalloa vedyllä Sodankylän Tähtelässä. ►

Tuijotamme tietokoneen ruutua ja sille hitaasti piirtyviä käppyröitä. Vajaa kuusi minuuttia aiemmin luotainoperaattori Markku Ahponen lähetti taivaalle otsoniluotaimen. Se on nyt meistä katsoen yli 1,8 kilometrin korkeudessa, nousee koko ajan ylemmäs ja kulkee tuulten mukana kohti kaakkoa. Olemme Sodankylän Tähtelässä, Ilmatieteen laitoksen tiloissa. Syyskuuisena iltapäivänä pihalla on +8,6 astetta. Luotain sen sijaan kohoaa ylöspäin parhaillaan -1,7 pikkupakkasessa.

Meille vieraille luotaimen – kansanomaisemmin sääpallon – kohoaminen taivaalle on ainutkertainen näky. Ilmatieteen laitoksen henkilökunnalle se on jokapäiväistä rutiinia, onhan vuorossa jo 50 489. kerta. Otsoniluotain on tosin ainoa, joka lähetetään matkaan käsipelillä. Joka vuorokausi ilmakehään nousee myös kaksi tavallista sääpalloa, mutta ne lähtevät matkaan automaattiselta luotainasemalta.

”Automaattinen lähetys toimii yli 99-prosenttisesti”, Ahponen kertoo.

Ei paha. Tosin silloin kuin kaikki pallot lähetettiin matkaan käsipelillä ja kolmivuorotyönä, onnistumisprosentti oli sata. Luotaimet nousevat yleensä 30–35 kilometrin korkeuteen. Sinä aikana

vedyllä täytetyn pallon halkaisija kasvaa 1,5 metristä 12 metriin, kunnes pallo lopulta pokahtaa. Mittauslaitteet ovat kiinni pallossa roikkuvassa styrok-silaatikossa, joka tippuu maastoon. Noin puolet laatiikoista palautuu takaisin Ilmatieteen laitokselle, varsinkin syksyllä, kun ihmiset liikkuvat marjastamassa ja metsästämissä.

KASVIHUONEKAASUT RIKKOVA ENNÄTYKSIÄ

Lempinimensä mukaisesti sääpallo mittaa jatkuvala syötöllä ilman lämpötilaa, tuulen suuntaa ja nopeutta, ilmankosteutta ja -painetta. Otsoniluotain puolestaan laskee otsonin määrää ilmakehän eri kerroksissa. Otsoniluotauksia on tehty Sodankylässä yhtäjaksoisesti vuodesta 1989 eli yhtä kauan kuin esimerkiksi Marambion asemalla Etelämantereella. Säännöllisten mittausten ansiosta tieto otsonikadosta ja sen vaikutuksista lisääntyy koko ajan.

”Jos keväällä on otsonikatoa, myös kesällä on todennäköisemmin enemmän UV-säteilyä”, erikoistutkija Rigel Kivi kertoo tuoreista tuloksista.

Otsonikerros suojaa eliöitä auringon haitalliselta ultraviolettisäteilyltä. Otsoni on myös yksi kasvihuonekaasuista. Sen lisääntyminen alailmake-

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

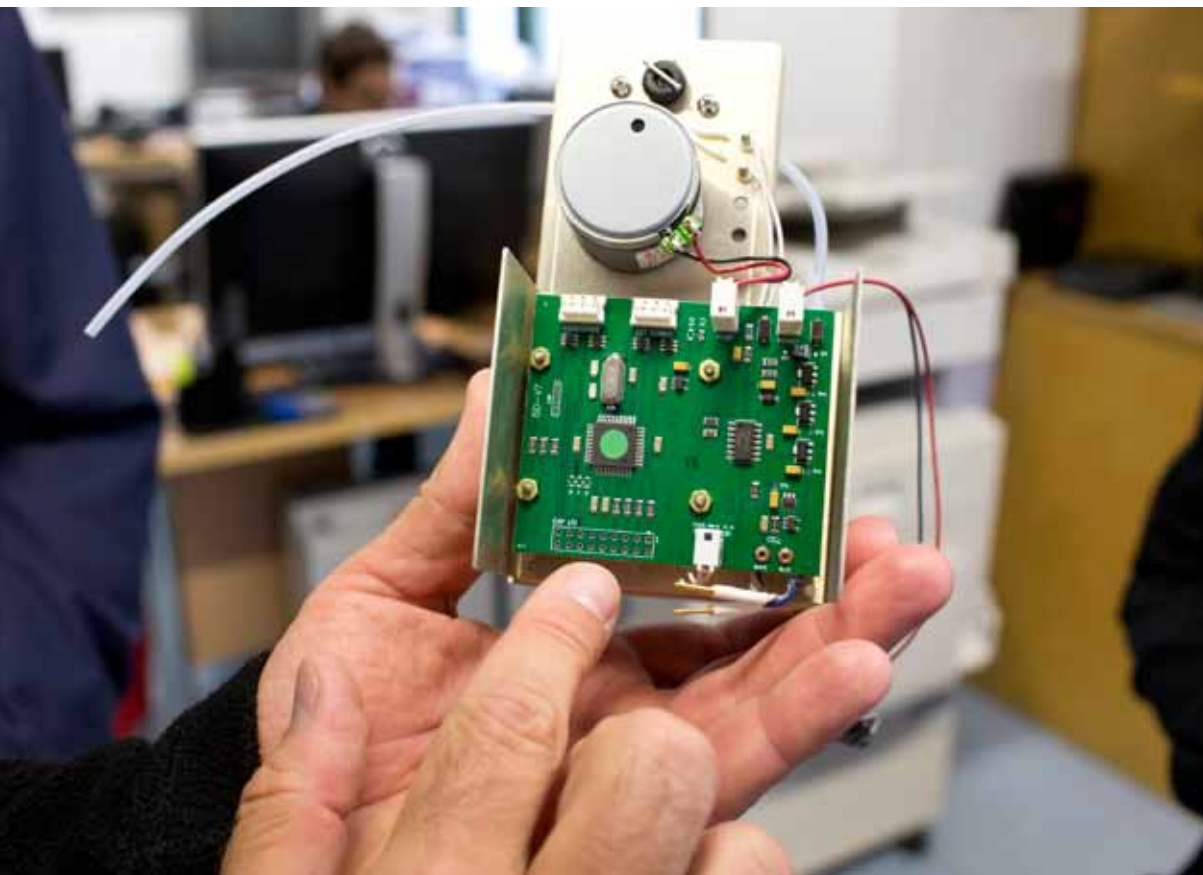
hässä nostaa lämpötiloja maanpinnan lähellä. Tämän takia on tärkeää mitata otsonipitoisuuksia eri korkeuksilla. Etelämantereen yllä oleva otsoniaukko havaittiin 1980-luvulla, mikä käynnisti laajan otsonitutkimusverkoston eteläisellä ja pohjoisella napa-alueella.

Maaliskuussa 2011 Sodankylässä mitattiin ennätysohut otsonikerros noin 20 kilometrin korkeudella ilmakehässä. Se oli vain noin kolmasosan kuukauden keskiarvosta. Myös muut kasvihuonekaasut rikkovat ennätysiksi. Maaliskuussa 2015 maapallon hiilidioksidipitoisuuden kuukauden keskiarvo ylitti 400 ppm:n rajan. Se on korkein lukema

viimeisen 800 000 vuoden aikana. Ilmaston historia tunnetaan hyvin jääkuorikairausten ansiosta. Niissä hiilidioksidipitoisuus saadaan mitattua jäähän vangiksi jääneistä ilmakuplista.

”Sodankylässä ilmakehän hiilidioksidin vaihteluita on mitattu spektrometrin avulla vuodesta 2009 lähtien. Sodankylän mittausten perusteella hiilidioksidi on lisääntynyt noin 2.4 ppm vuodessa”, Kivi sanoo.

Ppm (parts per million) on suhdeyksikkö, jota käytetään kuvattaessa eri aineiden pitoisuuksia esimerkiksi ilmassa, maaperässä ja vedessä.

VALOKUVA: KAISA SIREN

SODANKYLÄSTÄ MAAILMALLE

Kun kierrämme Sodankylän Tähtelässä mittauspisteeltä toiselle, kierrämme samalla koko arktisen manneralueen parhaiten varustettua mittaus- ja havaintoaluetta. Täällä kerätään dataa, joka antaa merkittävää tietoa koko maapallon ilmastosta ja ilmakehän toiminnasta. Tähtelässä toimii lisäksi Sodankylän geofysiikan observatorio, joka kuuluu Oulun yliopistoon. Observatorion revontulikamera lähettää taivaanvaloista reaaliaikaista kuvaa internetiin.

Taivaalle tähyää myös Ilmatieteen laitoksen

lautasantenni, joka kohoaa korkealle puiden yläpuolelle. Se vastaanottaa dataa, jota lähettävät lähiavaruudessa napa-alueiden yli lentävät satelliitit. Lautasantenni osoittaa parhaillaan pohjoiseen horisonttiin.

”Kohta se kääntyy takaisin lepotilaan”, arvioi Timo Ryypö, satelliitti- ja havaintotoimintojen päällikkö.

Hetken päästä antenni lähteekin liikkeelle ja kiertyy kohti meitä, pysähtyy ja jää odottamaan seuraavaa yllentöä. Vähän myöhemmin seisomme satelliittidatan prosessointikeskuksessa, isojen

Otsonianturi lennätetään taivaalle sääpallon matkassa. Kun pallo pokahtaa, anturi putoaa maastoon. ◀

Timo Ryyppö kertoo, että lautasantenni on juuri vastaanottanut dataa napa-alueiden yli lentävältä satelliitilta. ▶

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

humisevien tietokonekaappien edessä. Näemme koneen ruudulla listan seurattavista satelliiteista ylilentoaikoinen. Tänne on tallentunut kaikki se data, jonka antenni äsken vastaanotti. Sodankylässä toimii kansallinen satelliittidatakeskus, jonka kautta jaetaan muun muassa Euroopan unionin Copernicus-ohjelman satelliittien dataa.

Ilmatieteen laitoksen tutkimuksissa pyritään parantamaan satelliittidatan tulkinnan luotettavuutta. Sodankylä ja Pallas muodostavat yhdessä ilmakehän yhdisteitä ja fysiikkaa tutkivan GAW-aseman (Global Atmospheric Watch), jonka korkealaatuisia ja tarkkoja mittauksia hyödynnetään satelliittialgoritmien kehityksessä ja laadun valvonnassa.

KOHTI LUOTETTAVAMPAA TIETOA

Tutkija Juha Lemmetyinen on töissä Helsingissä mutta vierailee Sodankylässä monta kertaa vuodessa. Lemmetyinen testaa parhaillaan mittalaitteita sodankyläläisen kollegansa Anna Kontun kanssa. Aidatulla alueella on useita erilaisia mittauslaitteita, joista isoin – lähes kaksi metrisellä torven mallisella antennilla varustettu laite – mittaa lumipeitetä mikroaaltosäteilyn avulla. Tai oikeastaan laite ei mittaa lumipeitettä vaan maasta lähtevää säteilyä.

”Lumi vaimentaa maan luontaista mikroaaltosäteilyä”, Kontu kertoo.

Säteilyn perusteella voidaan laskea lumipeitteen paksuus. Mittaustapa sopii arktiseen kaamosaikaan, koska se ei vaadi valoa eikä häiriinny pilvistä. Käytännössä aidatun alueen laitteet ovat referenssilaitteita: ne toimivat kuten satelliittien kyydissä olevat laitteet mutta mittaavat pienemmältä ja paremmin tunnetulta alueelta.

Satelliittikuvassa yhden pikselin sivu voi olla kymmeniä kilometrejä, joten sen kattamalla alueella voi olla suota, järviä, asutusta. Satelliiteilla on kaksi merkittävää etua kenttätutkimukseen nähden. Ensinnäkin niiden avulla pystytään kattaamaan päivittäin koko arktinen alue. Lisäksi voidaan kartoittaa paikkoja, joihin pääseminen olisi maata, vettä tai jäätä pitkin vaikeaa, jopa mahdotonta. Niinpä tutkimuksessa kannattaa panostaa siihen, että parannetaan satelliittien kautta saatavien kaukokartoitustietojen paikkansapitävyyttä.

Arktinen tutkimus Suomessa

Arctic Finland -portaali päivittää ajankohtaista tietoa Suomessa tehtävästä arktisesta tutkimuksesta. Sivulta löytyy muun muassa uutisia ja raportteja.

<http://www.arcticfinland.fi>

Monta näkökulmaa muutokseen

Hypätäänpä hetkeksi tutkimuslaitoksen pihalta tarkastelemaan suurempaa kuviota. Millaista on Suomen arktinen tutkimus?

Ainakin Arktisessa strategiassa (2013) tavoite on kova: ”Suomi pyrkii arktisen osaamisen mallimaaksi niin tutkimuksessa kuin osaamisen vastuullisessa kaupallisessa hyödyntämisessä.”

Totta on, että lähes jokaisessa suomalaisessa yliopistossa tehdään jo nyt arktisuuteen tai pohjoisuuteen liittyvää tutkimusta. Erityisen tärkeä tämä painotus on Pohjois-Suomen omille yliopistoille Lapille ja Oululle, jotka ovat isossa roolissa myös

kansainvälisessä University of Arctic -yhteistyöverkostossa.

Lapin yliopiston merkittävin tutkimusta läpileikkaava teema on juuri kansainvälinen arktinen ja pohjoinen tutkimus, jota tehdään muun muassa taiteissa sekä yhteiskunta-, kasvatusta- ja oikeustieteissä. Lapin yliopiston Arktinen keskus on Suomen ainoa arktisiin kysymyksiin erikoistunut asiantuntijalaitos, ja sillä on valtakunnallinen rooli arktisessa tutkimuksessa ja tiedeviestinnässä. Oulun yliopistossa arktista osaamista on esimerkiksi bio- ja insinööritieteissä, terveydessä ja pohjoisissa ympäristö-, luonnonvara- ja hyvinvointikysymyksissä. Yliopiston Giellagas-instituutti vastaa Suomessa saamen kielen ja kulttuurin tutkimuksesta sekä koulutuksesta.

Lapissa on tiheä tutkimusasemien ja -laitosten verkosto, joka seuraa tarkkaan arktista ilmakehää, maaperää, vesistöjä, kasvillisuutta, eläimistöä. Tosin monissa arktista tutkimusta tekevissä yksiköissä painitaan parhaillaan taloudellisten haasteiden kanssa. Kyse on kansallisista tutkimusta ja koulutusta koskevista säästöistä, joiden vaikutus näkyy myös pohjoisessa. Väkeä on vähennetty ja toimipisteitä karsittu.

ARKTIKO (2014–2018)

- Suomen Akatemian arktinen tutkimusohjelma
- Vahvistaa Suomen arktista tutkimusta 15,7 miljoonalla eurolla
- Teemat
 - Hyvä elämä pohjoisessa
 - Taloudellinen toiminta ja infrastruktuuri arktisissa oloissa
 - Pohjoinen ilmasto ja ympäristö
 - Rajat ylittävä arktinen politiikka

KOVISTA PEHMEISIIN TIETEENALOIHIIN

Samaan aikaan kun tutkimusrahoitusta leikataan, arktiseen tutkimukseen myös panostetaan. Esimerkiksi Helsingin yliopisto on koonnut kattavan raportin arktisesta tutkimuksestaan (Arktinen raportti 2015). Sen perusteella valtaosa yliopiston arktisesta tutkimuksesta on luonnontieteellistä ja liittyy ilmastomuutokseen, mutta myös muilla tieteenaloilla ollaan yhä kiinnostuneempia arktisen tutkimuksen mahdollisuuksista.

Suomen Akatemia rahoittaa arktista tutkimusta tuntuvasti. Tavoitteena on tutkia ja ymmärtää alueen kehitykseen vaikuttavia muutostekijöitä ja muutoksen dynamiikkaa suhteessa alueen tulevaisuuteen. Ilmaston lämmitessä luonnonvarojen hyödyntäminen helpottuu, mikä on lisännyt kiinnostusta arktisen tutkimuksen kaupalliseen hyödynnettävyyteen. Kylmätekniikan tutkimus on tästä yksi esimerkki. Ilmatieteen laitoksen jääpalvelun tietoja käyttävät kauppa-alukset ja jäänmurtaajat. VTT puolestaan kehittää jäissä kulkevia aluksia keskittyen erityisesti niiden rakenteelliseen lujuuteen, jääkuormiin sekä laivojen suorituskykyyn jäissä. Arktinen tekniikka on Aalto-yliopiston Insinööritieteiden korkeakoulun tärkeimpiä tutkimusalueita, ja siellä kehitetään muun muassa jäämekaniikkaa ja talvinavigointia.

Kaupallisten innovaatioiden lisäksi arktiselta tutkimukselta odotetaan osallistumista yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Yksi Suomen Akatemian arktisen ohjelman tavoitteista on välittää tutkimustietoa aktiivisesti päättäjille, sidosryhmille ja kansalaisille.

Professori Maria Lähteenmäki pohti arktisen tutkimuksen tilaa Hyinen tiede -seminaarissa Lapin yliopistossa tammikuussa 2016. Lähteenmäen mukaan Suomen arktista tutkimusta ovat hallinneet 1800-luvulta asti luonnontieteet ja teknologiset

alat. Taloudellinen hyötyajattelu näkyy esimerkiksi siinä, että tutkimuksen valtavirrassa painotetaan ”kovien” tieteenalojen osaamista ”pehmeiden” alojen sijaan. Lähteenmäki ehdotti puheenvuorossaan, että Suomessa kannattaisi panostaa nykyistä selvästi enemmän inhimillisen ulottuvuuden, kuten historian, taiteen ja kulttuurin tutkimukseen.

”Tätä kautta Suomi voisi vahvistaa asemaansa nykyistä laaja-alaisemman tieteellisen kylmäosamisen maana”, Lähteenmäki sanoi.

VAUHDILLA HUPENEVA LUMI

Arktiseen tutkimukseen tutustuessaa huomaa pian, että arktisuudesta on vaikea puhua mainitsematta ilmastomuutosta. Ei ihme, sillä tutkimuksissa arvioidaan, että maailmanlaajuinen keskilämpötilan nousu toteutuu arktisella alueella vähintään kaksinkertaisesti jopa nelinkertaisena.

Palataan vielä hetkeksi Sodankylän Tähtelään. Siellä kuulemme, että lumi on yhtä tärkeä ilmastomuutoksen indikaattori kuin merijää. Ilmatieteen laitos on tehnyt maailmanlaajuisia lumen vesiarvokartoja yli 35 vuoden ajalle. Mittausten avulla voidaan esimerkiksi arvioida kevään tulvariskiä, jotta vesivoimalat voivat ennakoida veden juoksutamisen tarvetta.

Syyskuussa maa on vielä paljas, mutta ensilumi voi peittää hiekkaa ja varpuja yllättävänkin pian. Kierroksen päätteeksi katselemme satelliittikuvia ja käppyröitä tietokoneen ruudulla. Tutkimuksen perusteella lumen peittoala ja massa vähenevät nopeasti. Osa malleista ennustaa lumen kokonaismassan vähenevän noin kolmanneksella, jos tarkastellaan tilannetta 1960-luvulta 2100-luvulle asti. Tulevaa ennustavissa malleissa on aina monia epävarmuustekijöitä.

”Havaintojen perusteella on mahdollista, että

VALOKUVA: JAN HJORT

lumipeite heikkenee vielä tätäkin nopeammin”, Lemmetyinen sanoo.

Niin lappilaisia kuin matkailualan yrittäjiäkin kiinnostaisi kovasti tietää, miltä lumitilanne näyttää Lapissa tulevina vuosina.

”Lumitilannetta on helpompi arvioida maailmanlaajuisessa mittakaavassa kuin alueellisesti”, Kontu kertoo.

Lumen määrä saattaa paikoin lisääntyä, vaikka se maailmanlaajuisesti vähenee. Esimerkiksi merijään sulaminen vaikuttaa sateiden ja sitä kautta myös lumen muodostumiseen. Avomereltä haihtuva vesi voi paikoin sataa lumena maahan. Niinpä Lapin tulevien talvien lumitilanne on arvoitus.

Oulun yliopistossa tehdään kenttätöitä myös osana opetusta. Tässä kartoitetaan routaprosessien synnyttämiä muodostumia Kilpisjärvellä. ▲

Paula Kankaanpää

Johtaja

Suomen ympäristö-
keskuksen merikeskus
Helsinki

1. Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen sanasta arktinen?

"Lumi ja jää, avarat maisemat – sekä oma työ."

2. Mitä uutta Suomen arktinen tutkimus tarvitsee?

"Kysymys on arktisuuden mieltämisestä uudelleen. Suomessa tehdään pohjoisiin ja kylmiin olosuhteisiin sekä ympäristöön liittyvää vahvaa tutkimusta, joka kansainvälisessä yhteistyössä voidaan hyvin esitellä arktisena tutkimuksena. Lisäksi minusta Suomen pitäisi näkyä paremmin yläarktisella alueella eli Jäämerellä, jäätiköillä ja tundralla. Yläarktisen tutkimusta tarvitaan globaalilla tasolla lisää ja suomalaisilla tutkijoilla on siihen kiinnostusta ja erinomaiset edellytykset."

3. Esittelit ajatuksen EU:n arktisesta informaatiokeskuksesta. Miksi sellainen tarvittaisiin?

"Arktinen alue kehittyy nopeasti, mutta samalla tietoa sieltä on tarjolla vähemmän kuin tiheästi asutuilta alueilta. EU:n arktisen informaatiokeskuksen ajatuksena on palvella tiedon tarvitsijoita kokoamalla Euroopan eri instituuteissa olevaa arktista tietoa nopeasti ja tehokkaasti päättäjien, yritysten ja yhteiskunnan eri tarpeita varten. Lisäksi sen tehtävänä on varmistaa tietoon liittyvä vuorovaikutus paikallisten asukkaiden ja eri hallinnonalojen välillä. Vain monipuoliseen tietoon perustuvat päätökset voivat turvata arktisen alueen kestävä kehityksen, ja siinä arktisella alueella on edellytykset olla edelläkävijä maailmassa."

4.

Onko koko Suomi arktinen maa?

"Arktisen alueen etelärajalle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Suomi on maailman pohjoisimpia ja kylmimpiä valtioita. Arktisuutta korostaa edelleen se, että Lapin olosuhteissa on selvästi yläarktisia piirteitä, kuten harva puusto, lumen määrä ja talven pimeys. Lappi on myös saamelais-ten kotiseutua ja poronhoitoaluetta.

Arktisuus voi olla yksi Suomen brändeistä, jolla voidaan markkinoida monia erikoistuotteitamme aina retkeilyvaatteista rakentamiseen ja teknologiaan. Sillä voi myös houkutella tänne matkailijoita nauttimaan kauniista luonnostamme. Joten kyllä, Suomi on tietenkin arktinen maa."

5.

Mikä on Suomen ympäristökeskuksen (Syke) merikeskuksen arktinen rooli?

"Syken merikeskus tutkii Itämeren, joka jäätyy ainakin osittain joka vuosi ja siksi monet Jäämerellä tehdyt tutkimukset ovat kiinnostavia. Meillä tutkitaan esimerkiksi merijään ekologiaa, kylmien vesien haitallisia leviä ja arktisen öljyntorjunnan menetelmien kehittämistä. Syken merikeskus tekee merialuesuunnitteluun liittyvää tutkimusta, johon myös arktisella alueella on kasvava tarve. Se on mukana arktisen alueen kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ja siihen liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Lisäksi Suomen merentutkimusalue Aranda on hyvin tutkimustoimintaan varusteltu jäävahvisteinen alus, joka kykenee operoimaan talvisen Itämeren lisäksi myös polaarialueilla."

Arktista muotoa etsimässä

Lue QR-koodi
ja katso video
aiheesta

*Siteetön lumilauta on puuseppä Jan Leutolan
(vas.) ja muotoilija Maxim Narbroughin
käsialaa. ►*

Arktinen muotoilu

*Tehdäänkö tässä arktista, pohjoismaista
vai lappilaista muotoilua? ▼*

Helmikuu: "U-huuuu." Riemastuneet huudot rikkovat hiljaisuuden ja puuterilumi pölyä. Vielä hetki sitten pieni kaveriporukka nousi lumikengillä ylös tunturin rinnettä. Jokaisella nousijalla oli selässään reppu ja lauta, jota voisi kauempaa luulla lumilaudaksi. Laudasta kuitenkin puuttuvat siteet ja muotokin on erilainen. Oikeastaan lauta muistuttaa enemmän surffilautaa vaikka on kooltaan pienempi. Mutta miksi kukaan kantaisi surffilautaa ylös lumista tunturinrinnettä?

Kesäkuu: Rovaniemeläisen muotoiluyrityksen verstaassa työstedään biokomposiittia. Kevyt ja kestävä materiaali sopii loistavasti uuteen kehiteillä olevaan tuotteeseen – siihen samaan, jolla surffataan alas lumista rinnettä riemunkiljahdusten saattelemana.

Siteetön puuterilumilauta Ilahu on rovaniemeläisen muotoiluyrityksen Treeformin oman tuotekehityksen tulos. Yrityksen omistajat, puuseppä Jan Leutola ja muotoilija Maxim Narbrough ovat kehittäneet lautaa aktiivisesti pari vuotta yhteistyössä ammatti- ja amatöörilautailijoiden kanssa. Kokemusperäinen tuotekehitys on tosin alkanut jo paljon aiemmin, ovathan Leutola ja Narbrough kuuluneet nuoresta pitäen lautailijoiden maailmanlaajuiseen heimoon.

Leutola ja Narbrough ovat asuneet pitkiä aikoja ulkomailla. Vuosikymmenen vaihteessa he päättivät tahoillaan palata takaisin Rovaniemelle. Lautailupiireissä toisiinsa tutustuneet miehet perustivat yhteisen yrityksen vuonna 2011.

"Tie yrittäjänä on ollut pitkä ja kivinen, mutta nyt ajatus alkaa kantaa", Leutola kuvailee.

Isot asiakkaat, kuten Suomen lentokentistä vastaava Finavia ja valtion metsistä vastaava Metsä-

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

hallitus, mahdollistavat keskittymisen kiinnostaviin ja haastaviin töihin. Lisäksi Treeformissa kehitetään parhaillaan kahta omaa tuotetta, puista kupolirakennetta ja puuterilumilautaa.

ASENNE RATKAISEE

Jan Leutola asui kymmenen vuotta Espanjassa, lähellä hyviä surffausaaltoja. Lapissa aaltoja on vähemmän mutta lunta paljon, ainakin toistaiseksi. Tästä syntyi idea: mitä jos lumilautailuun voisi yhdistää surffauksen sulavuuden ja vapauden – laudassa ei oltaisiakaan siteillä kiinni?

Muitakin kimmokkeita kehitystyöhön oli. Vapaalasku on maailmanlaajuisessa kasvussa, kun ihmiset hakeutuvat kansoitettujen rinteiden sijaan luonnon rauhaan. Lautailijoiden heimoon kuuluu yhä enemmän työssä käyviä ja perheellisiä

aikuisia, joiden on helpompi lähteä päiväreissulle lähimaastoon kuin viikoksi Pohjois-Norjaan. Eikä nuoremmillakaan lautailijoilla ole aina aikaa tai rahaa lähteä kauas.

Vapaalaskussa moni muu asia on yhtä tärkeää kuin itse lasku, sillä ylösnousu vie paljon enemmän aikaa kuin alastulo. Kyse on myös asenteesta.

”Ansaitaan oma kyyti alas”, Narbrough tiivistää.

Kun laudassa ei ole siteitä, kokenutkin lautailija joutuu haasteen eteen ja voi onnistuessaan tuntea aloittelijan riemua.

”Emme myy tuotetta, vaan myymme kokemusta, jonka tuotteella saa aikaiseksi: luontoa, puhtautta, vapautta ja iloa”, Leutola sanoo.

Laudassa käytetyt raaka-aineet ovat 100-prosenttisesti suomalaisia ja 90-prosenttisesti uusiutuvia luonnonvaroja. Treeform tähtää tuotteellaan suoraan kansainvälisille markkinoille: aluksi

Suomen lisäksi lähialueille eli Ruotsiin, Norjaan ja Venäjälle. Alamme lähestyä olennaista kysymystä eli sitä, onko uudenlainen lumilauta arktista muotoilua.

”Pohjoista muotoilua kyllä, mutta arktista...”, Leutola epäröi.

”Arktinen muotoilu on käsitteenä vielä nuori. Pohjoinen, lappilainen ja pohjoismainen kertovat enemmän meistä kuin arktinen”, Narbrough jatkaa.

Lappilaisuudella he eivät tarkoita vain Suomen Lappia, vaan alue ylittää kansallisvaltioiden rajat, samaan tapaan kuin Saamenmaa.

ARKTISUUS TARKOITTAA TOIVOA

Treeform on ollut mukana tuottamassa Arctic Design Week -tapahtumaa Rovaniemellä. Leutola ja Narbrough näkevät arktisessa muotoilussa paljon potentiaalia, mutta toisaalta arktinen on sanana vielä etäinen. Se tuo enemmän mieleen jäätiköt ja jääkarhut kuin Lapin metsäisen tunturimaiseman.

”Jos minun pitäisi kuvata arktista yhdellä sanalla, se olisi äärimmäinen, extreme. Olosuhteet ovat suurelta osin rankkoja. Eläminen ja liikkuminen arktisella alueella ovat eloonjäämistaiselua”, Leutola sanoo.

”Rovaniemellä olemme vasta arktisen alueen portilla”, Narbrough lisää.

Osasyynä epäröintiin on arktisuus-sanana vahva teollinen leima. Arktisuus liitetään usein öljynpörräukseen, kaivoksiin, merireitteihin. Lautailijoille se on kuitenkin puhdasta luontoa, vuodenaikojen vaihtelua ja kunnon talvi. Arktisuus on avaraa luontoa, jota ei ole vielä täytetty teollisuudella ja asutuksella, sekä alue, jota ilmastonmuutos ei ole vielä peruuttamattomasti muuttanut.

Niinpä arktinen muotoilu on Leutolan ja Narbroughin mukaan ennen kaikkea pehmeitä

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

arvoja, kuten ekologisuutta ja yksinkertaisuutta. Tulevaisuus on esimerkiksi laadukkaissa biotuotteissa, joissa käytetään uusiutuvia materiaaleja. Leutola ja Narbrough ovat tutustuneet alan kehityssuuntiin Oulun yliopiston projektissa, jossa he ovat mukana kehittämässä omaa biokomposiittiaan.

Arktisuus merkitsee ihmisille juuri toivoa, väittää

konsultti Tuija Seipell, joka on yksi maailman pohjoisimman designviikon vakiovieraista. Sepellin mukaan arktisuus on mahdollisuus tehdä jotakin toisin, kuin mitä suurimmassa osassa maapalloa on tähän mennessä tehty. Mutta kuinka kauan mahdollisuus on olemassa ja miten se liittyy arktiseen muotoiluun?

Lumilauta valmistetaan kotimaisesta koivuviilusta ja biokomposiitista. ▲

Kukapa olisi parempi kertomaan arktisen muotoilun mahdollisuuksista kuin käsitteen lanseeraaja, rovaniemeläinen muotoiluajattelijä Päivi Tahkokallio. Hänen mukaansa arktisella muotoilulla on kolme tasoa.

Ensiksi, arktinen muotoilu tarkoittaa hyvän elämän edesauttamista arktisella alueella muotoilun keinoin. Muotoiltujen tuotteiden tulee olla toiminnallisesti ja eettisesti mahdollisimman hyviä, oli kyse sitten juomalasista tai jäänmurtaajasta.

Toisella tasolla muotoillaan palveluja arktisiin olosuhteisiin sopiviksi. Suuriin kaupunkeihin räätälöidyt palvelut eivät sovi alueelle, jossa on pitkät välimatkat ja vähän asukkaita. Palvelumuotoilulla voidaan osaltaan tukea pohjoisen pitämistä asuttuna ja elinvoimaisena.

Kolmanneksi, arktisella muotoilulla on strateginen taso. Tahkokallion mukaan muotoilijoiden työkalujen hyödyntämisestä ei kannata jättää vain muotoilijoille, vaan heidän tietotaitoaan pitäisi levittää myös muille ammattialoille.

"Uusin ja haastavin osa muotoiluajattelua on se, millä tavalla muotoilu voi hyödyttää yritysten ja julkisten tahojen strategisia tavoitteita", Tahkokallio kuvailee.

Arctic Design Week valitsi Treeformin Vuoden arktiseksi muotoiluyritykseksi 2016. Raati kiitteli yrityksen ekologistia ratkaisuja. ►

TYÖKALUJA EUROOPAN UNIONILLE

Päivi Tahkokallion mukaan muotoilijoiden osaamisesta voisivat hyötyä niin Arktinen neuvosto kuin Euroopan unionikin. Esimerkiksi suunnitteluprosessin kokonaisvaltaisesta hallinnasta ja visualisoinnista on hyötyä tilanteissa, joissa on mukana paljon eri näkemyksiä, kieliä ja kulttuureja. Tahkokallion mukaan arktisen muotoilun pitäisi olla sisään kirjoitettu unionin toimintaan.

"Euroopan unionin johtotähti on yhä eurooppalainen kilpailukyky. Unionin innovaatiopolitiikassa muotoilun rooli on muutamassa vuodessa vahvistunut. Arktinen muotoilu on osa unionin muotoilupolitiikka, mutta sen tulisi kuulua myös unionin arktiseen politiikkaan."

Muotoilu voisi olla mukana kehittämässä esimerkiksi porotaloutta, matkailua ja raskasteollisuutta. Mitään toimialaa ei Tahkokallion mielestä kannattaisi boikotoida.

"Esimerkiksi kaivosteollisuus on haastava ala ympäristöllisesti ja myös sosiaalisesti. Muotoilun avulla kaivosteollisuuden voitaisiin etsiä mahdollisimman kestäviä ratkaisuja."

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnalla on arktisen muotoilun kehittämisessä iso rooli, ja se pyörittää esimerkiksi arktisen muotoilun kansainvälistä maisteriohjelmää. Tahkokallio toivoo, että Rovaniemi pysyisi jatkossakin aktiivisena toimijana arktisessa muotoilussa mutta ilmiö leviäisi koko arktiselle alueelle. Miten suurille suunnitelmille lopulta käy? Ehkä kannattaa tehdä, kuten Tahkokallio esittää ja palata asiaan vuonna 2030, kun arktista muotoilua on kehitetty 20 vuotta. Kun matka on aluillaan, kaikki on vielä mahdollista.

Puuta maailman huipulta

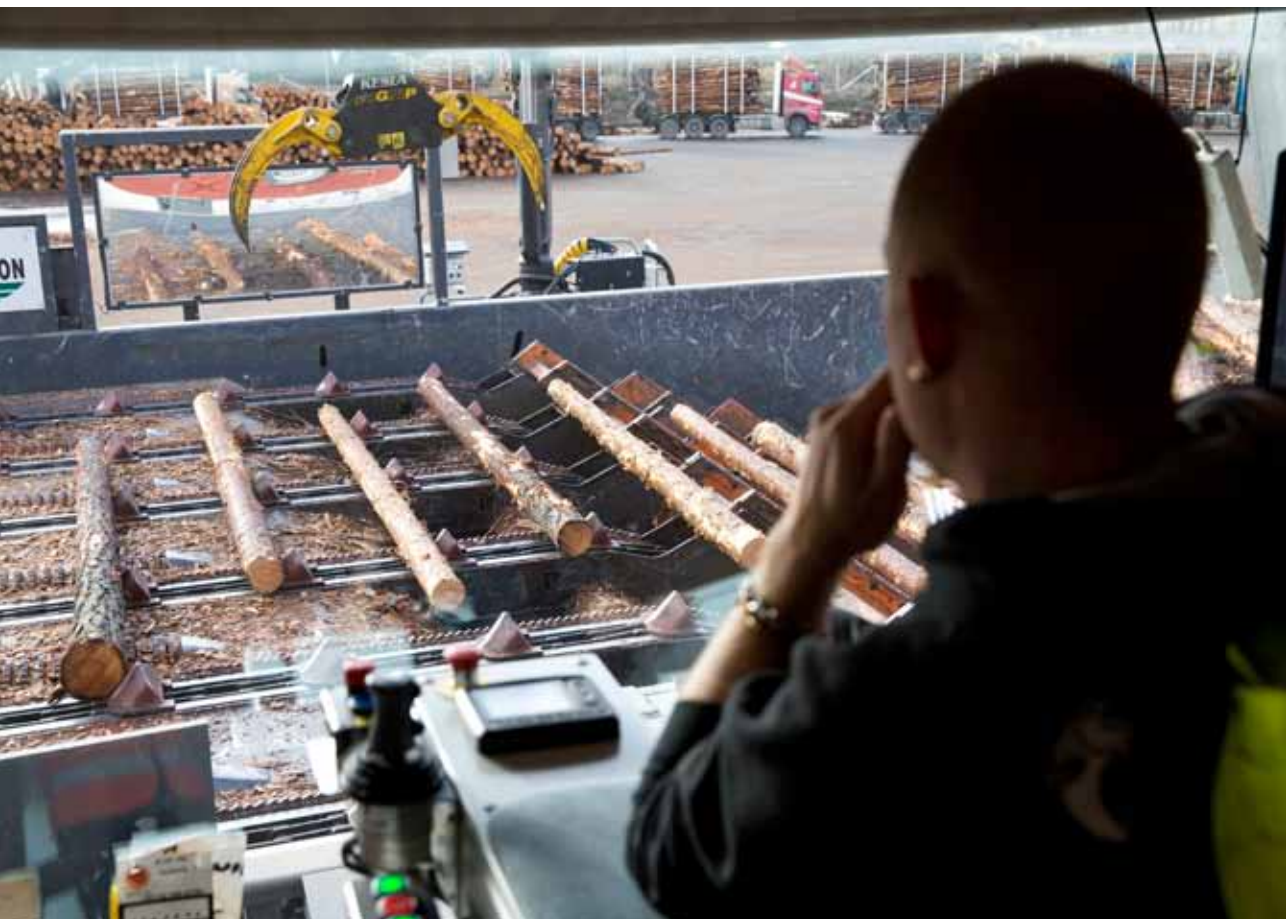
Kemijärvi Itä-Lapissa on paikka, jossa myönteiset talousuutiset ovat vuosikausia olleet vähissä. Nyt siellä tapahtuu, ja sen huomaa tieltä, josta pitkän aikaa avautui näkymä vain suljetulle sellutehtaalle. Tänään tiellä ajaa tukkirekkoja kohti yhtä Euroopan uusimmista sahalaitoksista. Keitele yhtiöt on investoinut Kemijärvelle puutuotetehtaan, jossa Keitele Lappi Timber sahaa ja Keitele Wood Products tekee liimapalkkeja.

Eikä kyseessä ole mikä tahansa saha. Se on maailman pohjoisin tämän mittaluokan puunjalostuslaitos, erittäin moderni ja alan parasta osaamista hyödyntävä. Tukkirekat ajavat sinne puuta maakunnasta 150–200 kilometrin säteeltä. Kun puu saapuu sahalle, se mitataan, lajitellaan, sahataan, kuori-

taan, kuivataan, lajitellaan, höylätään, liimataan. Prosessilla on mittaa toista kilometriä, ja sitä valvoo 68 kameraa. Sahaa ei välttämättä ajattele uuden teknologian soveltajana, mutta juuri sitä se on.

”Tämä on pohjoisen puuhun sovellettua teknologiaa. Meidän pitää pystyä työskentelemään 38 asteen pakkasessa. Ei se ole ongelma. Tiettyjen asioiden vain pitää olla kunnossa”, paikallisjohtaja Pekka Tuovinen sanoo.

Napapiirin eteläpuolella on metsää. Napapiirin pohjoispuolella on metsää. Vihreyttä silmäkantomattomiin. Suomen arktisen luonnon erityispiirre on juuri metsä, jota ei muissa arktisissa maissa ole samalla tavoin samoilla leveysasteilla. Metsäraja tulee vastaan, mitä ylemmäs tuntureilla nouseaan ja

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

mitä pidemmälle pohjoisessa mennään. Mutta kun paljakalta eli puuttomalta tunturin laelta katselee alas, siellä tuppaa näkymään metsää.

Lapin luonto ja sen maisemat ovat niin ainutlaatuisia, että iso osa niistä on suojeltu. Suomen maa-alueilla sijaitsevista kansallispuistoista ylivoimainen kolmen kärki on juuri Lapissa ja nimenomaan sen pohjoisosissa. Suojellusta pinta-alasta kuitenkin iso osa on tunturimaisemaa. Suuri osa pohjoisista metsistä on siis talousmetsää, mikä jo itsessään kertoo, että niissä harjoitetaan metsätaloutta. Ainakin silloin, kun puulle on kysyntää.

Kemijärven uusi saha tuo seudulle sekä vajaat sata suoraa työpaikkaa että antaa välillisesti parille-kolmelle sadalle ihmiselle ansiotulon metsätöis-

sä. Pahasta työttömyydestä pitkään kärsineillä seuduilla nämä ovat valtavia lukemia. Lisäksi uuden toiminnan aloittaminen alueella luo uskoa tulevaisuuteen. Kemijärvellä on historia teollisuuskaupunkina, mutta globaalin talouden murros vei sieltä niin vaate-, elektroniikka- kuin sellutehtaat. Tuotanto katosi halvempiin maihin.

Metsät ympäriltä eivät silti katoa mihinkään, ja nekin ovat osa globaalia taloutta. Lapissa kasvanut mänty muuttuu Japanissa Aurorazai-tuotemerkiksi, jonka nimessä yhdistyvät revontulet ja japanilainen materiaalia tarkoittava zai-sana. Näin japanilaisille kodeille myydään lappilaista puuta.

ILMASTO LÄMPENEE, METSÄ KASVAA

Sahan tulo Kemijärvelle ei ollut itsestäänselvyys. Kaupungin mainetta rasittivat sellutehtaan alasajon jälkeisten vaiheiden epäselvyydet. Asiat alkoivat edetä nopeasti, kun Pekka Tuovinen sai sahatavaraa ja puujalosteita tuottavan perheyhtiö Keitele Groupin kiinnostumaan paikasta vuonna 2013. Ensimmäinen tukki meni sahalinjaston läpi jo joulukuussa 2014.

”Puunjalostuksen tarve täällä on ilmeinen. Metsät Lapissa on laitettu hyvään kuntoon ja ne kasvavat nopeasti. Ne alkavat olla siinä asennossa, että niitä kannattaa hyödyntää”, Tuovinen sanoo.

Keitele Groupin hallituksen puheenjohtaja Ilkka Kylävainio säestää: ”Investointipäätökseen vaikutti Lapin metsien iso hyödyntämätön potentiaali.”

Suomen arktisen strategian mukaan Lapin metsistä hakataan vuosittain lähinnä teollisuuden käyttöön runsaat neljä miljoonaa kuutiometriä puuta, mikä vastaa vajaata 40 prosenttia metsien vuotuisesta kasvusta. Tässä tilastossa ei ole vielä mukana Kemijärven sahaa, joka käyttää vuosittain noin 700 000 kuutiometriä puuta. Lapissa nuorten hyvin kasvavien metsien osuus on lisääntynyt, ja metsien vuotuinen kasvu on nousussa. Ilmaston lämpeneminen tuo Lappiin lisää 20 termistä päivää eli kasvupäivää. Luonnonvarakeskuksen joulukuussa 2015 julkistaman tutkimuksen mukaan ilmaston lämpeneminen edistää metsärajan etenemistä Lapis- sa ja lisää merkittävästi havupuiden tilavuuskasvua.

Kemijärvelle tulee sähköistetty rautatie, ja uusi lastaustermiinali on tätä kirjoitettaessa rakenteilla sahan viereen. Puitteet olisivat kunnossa isommal- lekin toiminnalle. Viereiselle tontille on suunniteltu suurta biotuotetehdasta, joka käyttäisi paikallista puuta raaka-aineenaan. Jäljellä olevat Lapin sellu- ja paperitehtaat sijaitsevat Kemissä Perämeren rannalla, mutta Itä-Lapista on sinne matkaa satoja kilometrejä.

Pohjoisuus on markkinointivaltti myös puulle. Pohjoinen puu on hitaasti kasvanutta ja kestäväää mutta lyhyttä. Se ei sovellu kaikkialle, mutta esimerkiksi juuri japanilaiseen rakentamiseen se käy hyvin.

”Pelkästään Kemijärvellä ei voisi tehdä tätä pakettia, mutta olemassa olevaan Keitele-kokonai- suuteen se istuu hyvin”, Kylävainio sanoo.

Kun yhtiölle tulee vieraita Kemijärvelle, Lapin matkailu antaa mahdollisuuden erottua muista.

”Tämä on maailman pohjoisin iso saha. Se antaa mielikuvan, että tämä on puuta maailman huipulta, kirjaimellisesti maailman katolta.”

MAISEMA ON HERKKÄ ASIA

Metsätalous tuo työtä ja toimeentuloa, mutta se jättää jälkensä, kuten kaikki teollinen toiminta.

Suomen arktinen strategia puhuu paljon kasvusta ja kilpailukyvästä arktista ympäristöä kunnioittaen. Lapissa nämä kysymykset tulevat vastaan pitkälti nimenomaan maankäytössä. Eräänlaisena arktisen ympäristönsuojelun keihäänkärkenä ovat Lapin suojellut alueet. Niitä on paljon, mutta kuinka pal- jon, siihen vastausta ei löydykään aivan tuosta vain. Valtion maista vastaava Metsähallitus joutuu katso- maan rekistereistään päivän tilanteen, sillä erilaisia luokituksia on useita ja monet suojeluun liittyvät asiat ovat liikkeellä valmisteluissa ja päätöksenteos- sa. Eilisen tilasto ei välttämättä päde tänään.

On eroteltava lainsäädännöllä jo päätetyt suojelualueet – joita niitäkin on monenlaisia – ja erilaisissa suojeluohjelmissa mukana olevat alueet, joista valtaosa on jo säädösvalmistelun loppusuoral- la tullakseen virallisiksi suojelualueiksi.

Lapissa on myös paljon lakisääteisiä erämaa- alueita, jotka eivät ole luonnon- tai kansallispuistoja mutta joita pidetään lähes luonnontilaisina. Luon- taiselinkeinot ovat niissä mahdollisia. Kun katsoo

karttaa, suurin osa Ylä-Lapista eli saamelaisten kotiseutualueesta on eriasteisen lakisääteisen suojelun piirissä, ja suurin osa tästä alueesta on tuntureita. Ainoastaan Inarijärven kaakkoispuolella on laajempi metsien talouskäytön alue. Keski- ja Etelä-Lapissa suurin osa metsistä on yksityismaita tai valtion omistamia metsätalousmaita, mutta niissäkin on suojelualueisiin ja -ohjelmiin kuuluvia maita.

Vuoden 2015 lopussa suojelualueet ja -ohjelmat kattavat noin 30 000 neliökilometriä, kun Lapin koko pinta-ala on noin 100 000 neliökilometriä. Natura-alueita Lapissa ovat kaikki kansallispuistot, luonnonpuistot, erämaa-alueet, soidensuojelualueet, lehtojensuojelualueet ja lähes kaikki luonnon-

suojeluohjelma-alueet.

Lapissa on näin ollen paljon pinta-alaa suojeltuna mutta myös paljon metsiä talouskäytössä. Jokaiselle siis jotakin ja kaikki hyvin? Ei aivan, sanoo Luonnonvarakeskuksen vanhempi tutkija Seija Tuulentie, joka vetää Yhteiskunnallisesti kestävä luonnonvarojen käyttö -nimistä tutkimushanketta.

Luonnonvarakeskuksen tekemässä tutkimuksessa on laajalla kyselyllä selvitetty eri osapuolten ja toimijoiden käsityksiä ympäristökonfliktien yleisyydestä ja niiden syistä. Metsän käyttöön liittyvät konfliktit ovat olleet selkeästi yleisimpiä, ja vasta niiden jälkeen tulevat tuulivoimaan ja kaivoksiin liittyvät kysymykset.

VALOKUVA: TEA KARVINEN

VALOKUVA: TEA KARVINEN

”Metsien avohakkuut ovat olleet polttavin kysymys”, Tuulentie sanoo.

Avohakkuut häiritsevät ennen muuta porotaloutta ja matkailua. Vanhat metsät ovat hakkuista parempia porolaitumia, eivätkä avohakatut talousmetsät edistä matkailuakaan: moottorikelkkareitit, koiravaljakkoreitit ja koko maisema kärsivät. Toisaalta Lapissa löytyy Inarin ja Muonion suunnalta viimeaikaista esimerkkejä siitä, kuinka metsien käytöstä syntynyt riita on saatu sovitelluksi eri osapuolten kesken.

Usein kyse on juuri koko maiseman käytöstä. Tähän liittyy esimerkiksi keskustelu tunturien laelle rakennettavista tuulivoimaloista, jotka näkyvät kauas muuten luonnontilaisessa maisemassa.

”Tullaan kysymykseen siitä, millaista maisemaa matkailijat haluavat. Talvella voi mennä rujompikin maisema, kesällä avohakkuu voi olla pulma. On tutkimuksia, joiden mukaan matkailijat olisivat valmiita

maksamaan aivan maisemasta, mutta Suomessa se ei toteudu”, Tuulentie sanoo.

Tuulentien mukaan metsätalouden ja kaivos-toiminnan välillä ei ole havaittu konflikteja. Poro- ja metsätalouden välisiä ongelmia on yhä jonkin verran. Nousussa ovat olleet matkailuun ja maankäyttöön liittyvät ristiriidat. Vaikka metsätalous on niissä yleisimmin taustalla, tällä vuosikymmenellä kaivoksiin liittyvät kysymykset ovat nousseet entistä enemmän esiin. Kaivosten ympäristö- ja maisemavaikutukset ovat aiheuttaneet huolta.

”Matkailu on hyvin imagoherkkä ala”, Tuulentie sanoo.

Ehjä ja koskematon maisema on yhä suuremmassa arvossa. ▲

Suomi panostaa kansallispuistoissa retkeilyyn. Se sopii myös paikallisille kulkijoille. ◀

Lue QR-koodi
ja katso video
aiheesta

*Leville tullaan myös pohjoisesta. Kirkkoniemeläiset
Nilsenit arvostavat tunturikeskuksen hyviä rinteitä ja
monipuolisia palveluita. ►*

Arktinen matkailu

Norjalainen Thomas Nilsen asuu Kirkkoniemessä, pienessä rajakaupungissa Jäämeren rannalla. Kevättalvella hän pakkaa autonsa täyteen lasketteluvarusteita ja suuntaa perheensä kanssa kohti etelää. 370 kilometriä, 5 tuntia ja 1 huoltoasemalounasta myöhemmin auto kaartaa hotellin pihaan Levillä, Kittilän kunnassa.

”Olemme viettäneet talviloman Levillä jo kaksitoista kertaa putkeen, enkä näe mitään syytä, miksi emme viettäisi jatkossakin”, Nilsen sanoo.

Levi on kasvanut paljon siitä, kun Nilsenit lomailivat siellä ensimmäistä kertaa. Laajentumisella ei ole ollut perheelle suurta merkitystä suuntaan eikä toiseen, poikkeuksena äskettäin rakennettu etelä-

rinteiden tuolihissi, joka kerää kehuja. Lomakohteen valintaan on vaikuttanut kolme muuta tekijää.

Ensinnäkin paikan tulee sopia perheille. Nilsenien perheessä on kolme lasta, ja mukana on aina matkustanut ystäväperhe, jossa on myös lapsia. Toisena kriteerinä ovat parhaat rinteet kohtuullisen ajomatkan päässä kotoa. Jos Nilsenit asuisivat etelämpänä, loistavia rinteitä olisi myös Ruotsin ja Norjan puolella. Kolmas valintaan vaikuttava tekijä on se, että yhdessä paikassa on kaikki tarvittavat palvelut, kuten ravintoloita, kauppoja ja erilaisia majoitusmahdollisuuksia.

”Ensimmäisinä vuosina vuokrasimme huoneiston, mutta nykyisin yövyimme hotellissa. Hintaan

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

sisältyy aamupala ja illallinen, joten rinteessä vietyt pitkän päivän jälkeen ei tarvitse miettiä ruuan laittoa eikä tiskata.”

Thomas Nilsen on seurannut matkailualaa jo pidempään paitsi palvelujen kuluttajana myös Barentsin alueen verkkolehden päätoimittajana. Hänen mukaansa Norjan ja Suomen matkailualat voisivat oppia toisiltaan paljon.

”Norjassa on etelämpänä hyviä laskettelukeskuksia, mutta Tromssassa ja Finnmarkissa ei näytä olevan rahaa isoihin investointeihin. Voisimme ottaa Lapista mallia siinä, ettei kerralla tarvitse rakentaa suurta vaan voi edetä askel askeleelta.”

Nilsenin mukaan myös suomalaisilla olisi

opittavaa pohjoisilta naapureiltaan.

”Tutkimusmatkat! Yhä useampi eurooppalainen, aasialainen ja amerikkalainen haluavat omalle arktiselle tutkimusmatkalleen. He eivät halua tuntea olevansa jonossa, kuten moottorikelkka- tai valjakkosafarilla viidenkymmenen muun kanssa.”

Nilsenin mukaan Lapin matkailussa kannattaisi panostaa pienille ryhmille räätälöityihin palveluihin. Hän uskoo, että osa turisteista on valmiita maksamaan maltaita siitä, että pääsee yksityiselle tutkimusmatkalle arktiseen luontoon. Esimerkiksi erämaassa yöpyminen on paikalliselle arkea, rentouttavaa tai vähän vaivalloista, mutta monelle matkailijalle se on ainutlaatuinen elämys.

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

LAATU KORVAA MÄÄRÄN

Samaa mieltä on yli 20 vuotta Lapissa matkailuyrittäjänä toiminut Rauno Posio. Jos hänen pitää tiivistää tärkeimmät oppinsa kahteen sanaan, ne kuuluvat seuraavasti: laatu ja yhteistyö.

”Laatu korvaa määrän. Meidän ei tarvitse houkutella massoja vaan ihmisiä, jotka arvostavat asioita, jotka ovat myös meille tärkeitä.”

Näihin asioihin kuuluu Posion mukaan ennen kaikkea puhdas luonto ja sen antimet. Yhteistyöllä Posio tarkoittaa niin yritysten välistä yhteistyötä kuin yhteistyötä valtioiden, kuntien, tutkimus- ja oppilaitosten kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu Lapissa, jossa yritykset ovat suhteellisen pieniä, samoin kuin muut toimijat.

Matkailualan konkari on saanut oppinsa käytännön työssä. Hänellä ei ole matkailualan koulutusta, vaan alalle päätyminen on ollut ”niin sattumaa kuin sattuma voi olla”. Nuorena Rauno

Posio haaveili tanssijan ja koreografin ammatista ja päätyi opiskelemaan liikunnanohjaajaksi Lapin urheiluopistolle. Siellä hän osallistui liikuntaa ja matkailua käsittävälle kurssille, jonka aikana hän tutustui Lapin safareihin ja alkoi tehdä opintojensa ohella töitä safarioppaana.

Yksi kohtaaminen muutti urahaaveiden suunnan. Posio oli yksityisoppaana yli 80-vuotiaalle miehelle, jonka kanssa hän kiersi eri matkakoh-teissa. Viimeisenä päivänä hotellin vastaanotosta soitettiin. Mies halusi tavata nuoren oppaansa. Kun Posio saapui hotellin aulaan, vanhus antoi hänelle kiitoksena lakin, hansikkaat ja kirjan, jossa oli artikkeli Alzheimerin taudista. Mies kiitti upeasta elämäyksestä ja kertoi, että tämä oli hänen viimeisen matkansa.

”Toukokuussa 1992 huomasin olevani korvia myöten velassa ja yrittäjä.”

Suomessa jääkarhuja voi nähdä vain Ranuan eläintarhas-sa. Ne ovat kunnan suurin matkailuvaltti. ◀

Myös Thomas Nilsen uskoo, että arktinen matkailu pärjää laadulla, ei määrällä. ▶

KESTÄVÄN KEHITYKSEN MUKAISESTI

Rauno Posion kiinnostus on pikkuhiljaa siirtynyt oman yrityksen kehittämiseen koko alueen kehittämiseen. Nykyisin hän on varapuheenjohtajana Lapin kauppakamarin hallituksessa ja jäsenenä Arktisessa talousneuvostossa, jonka tavoitteena on edistää kestävää taloudellista kasvua, ympäristönsuojelua ja vahvistaa sosiaalista kestävyyttä.

Kiinnostus alueen kehittämiseen johti myös urakäännökseen. Vuonna 2014 Posio myi osuutensa Lapin safareista, ja syksyllä 2015 hän siirtyi Visit Arctic Europe -hankkeen projektijohtajaksi. Euroopan unionin rahoittaman hankkeen tavoitteena on kehittää Pohjois-Skandinaviasta korkealuokkainen ja kansainvälisesti kilpailukykyinen matkailualue.

Lapin matkailua on kehitetty monissa hankkeissa, mutta ne ovat olleet usein pieniä, eikä arktista Eurooppaa ole aiemmin markkinoitu yhtenä alueena. Yhteinen markkinointi on Posion mukaan luontevaa, koska pohjoisella Suomella, Ruotsilla ja Norjalla on paljon yhteistä. Kaikissa maissa matkailualalla on paljon pieniä yrityksiä, joilla on rajalliset resurssit. Yhteisiä vetovoimatekijöitä ovat revontulet, puhdas luonto ja lähiruoka. Pohjois-Skandinavia on myös saamelaisten kotiseutualuetta. Matkailun näkökulmasta kullakin maalla on lisäksi omat vahvuutensa.

"Norjalla on Jäämeri ja vuonot, Ruotsilla suurimmat erämaat ja Suomella pisimmälle kehittynyt palvelukulttuuri sekä tietenkin Joulupukki", Posio tiivistää.

POSITIIVISTA ELINVOIMAA

Visit Arctic Europe -hankkeella on kolme päätavoitetta: verkostoituminen, saavutettavuuden parantaminen ja markkinointi. Verkostoitumalla opitaan toisilta ja kehitetään yhteisiä matkailutuotteita. Saavutettavuudessa pyritään parantamaan sekä matkailijoiden pohjoiseen tuloa että alueella liikku-

VALOKUVA: VELI KOURI

mista, joka on nykyisin rajallisten yhteyksien varassa ja usein kallista.

Lapin matkailu tuottaa vuosittain noin 630 miljoonaa euroa ja työllistää noin 5 000 henkilöä ympärivuotisesti. Lisäksi matkailussa työskentelee tuhansia sesonkityöntekijöitä. Lapin matkailun erityispiirteenä on sen kansainvälisyys. Esimerkiksi yöpymisistä noin 40 prosenttia on ulkomaalaisten matkailijoiden yöpymisiä.

"Matkailu on merkittävä toimiala Lapissa, sillä

se työllistää väestöä myös alue- ja kuntakeskusten ulkopuolella, auttaa ylläpitämään liikenneyhteyksiä ja saavutettavuutta sekä tuo positiivista elinvoimaa maaseudulle”, todetaan Lapin matkailustrategiassa (2015).

Matkailu vaikuttaa ympäristöönsä muun muassa luonnon ja luonnonvarojen käytön sekä päästöjen kautta. Matkailustrategiassa todetaankin, että arktisilla alueilla kestävä kehitys ja vastuullisen matkailun merkitys korostuu erityisesti ympäristön

Kemin edustalla Perämeren jää on muutettu turistikohteeksi. Sampo-jäänmurtaja tekee asiakkaille oman uima-altaan. ▲

haavoittuvuuden vuoksi. Myös Rauno Posio haluaa kehittää matkailua niin, että se mahdollistaa hyvän elämän paikallisille ihmisille arktisella alueella. Tavoite on sama, johon Päivi Tahkokallio pyrkii muotoilun keinoin.

”Kaiken pitää tapahtua kestävä kehityksen mukaisesti”, Posio painottaa.

Tero Vauraste
Toimitusjohtaja
Arctia Oy
Helsinki

1. Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen sanasta arktinen?

"Kylmyys, jää, Lappi ja suomalainen osaaminen."

2. Olet mukana Arktisessa talousneuvostossa (Arctic Economic Council, AEC). Mikä on talousneuvoston tärkein tavoite ja miten siihen pyritään?

"Keskeisin tavoite on edistää kestävästä liiketoiminnan edellytyksiä arktisella alueella, mihin pyritään viiden pääteeman kautta. Niistä ensimmäinen on kaupan esteiden purku ja vahvojen markkinayhteyksien luominen arktisten maiden välille. Toisena on infrastruktuurin kehittäminen public-private partnership -ratkaisujen pohjalta, koska laajalle mutta vähäväkiselle alueelle ei voida rakentaa tarvittavaa infrastruktuuria pelkillä verovarjoilla.

Kolmantena teemana on stabiili ja korkeatasoinen regulaatio. Sen tulee olla mahdollisimman ennakoitavaa ja samanlaista koko arktisella alueella, jotta liiketoiminnan mahdollisuudet ovat yhdenvertaisia. Neljäntenä on yliopistojen, tutkimusyhteisöjen ja bisnesmaailman yhteistyö. Toistaiseksi niiden välinen dialogi on ollut melko vähäistä. Viidentenä teemana on tukea pieniä ja keskisuuria yrityksiä ja näin kehittää alkupe- räiskansojen ja muiden paikallisten harjoittamaa yritystoimintaa."

3. Mitä arktinen alue merkitsee Suomen taloudelle?

"Se on merkittävä kasvupotentiaali. Unohdamme usein, että lähes kaikki suomalaiset ratkaisut ovat arktisia. Esimerkiksi suomalainen matkailuosaaminen on hyvä vientituote. Suomessa järjestettävän Arctic Business Forumin vuosittain kokoama käsikirja osoittaa, millaisia mahdollisuuksia alueella on."

4. Kuusikymmentä prosenttia maailman jäänmurtajista on rakennettu Suomessa. Millainen on Suomen arktisen meriteollisuuden rooli tulevaisuudessa?

”Olemme maailmanmestareita ja olkaamme sitä myös jatkossa. Jäänmurtajat ovat arktisen meriteollisuutemme kärki, mutta arktisuus on mahdollisuus koko Suomen meriklusterille. Meillä on maailmanluokan laitevalmistajia esimerkiksi biopolttoainoiden käyttöön liittyvässä teknologiassa.”

5. Tuleeko pohjoisesta merireitistä vaihtoehto Suezin kanavalle?

”Hyvin laajaan kysymykseen ei ole yksiselitteistä vastausta. Keskeistä on maailmankaupan kehitys sekä geopolitiittinen ja paikallinen tilanne. Epävakaa geopolitiittinen tilanne hidastaa maailmankaupan kehitystä jo nyt. Suezin kanavalla ei ole nähtävissä kapasiteettipulmaa ainakaan lähivuosina, mutta jos turvallisuustilanne muuttuu, se voi vaikuttaa kanavan käyttöön. Pohjoisista merireiteistä puhuttaessa on tultu hypetyksestä realismiin. Kasvu perustuu paikalliseen kasvuun. Jotta Koillisväylän käyttö olisi taloudellisesti järkevää, liikennettä pitäisi olla molempiin suuntiin. Uskon kasvuun, mutta se tulee olemaan maltillista.”

Rakkaan kotiseudun puolesta

Paikallisten ääni

Ensin linja-autolla Sodankylästä Rovaniemelle ja siitä yöjunalla Helsinkiin. 16-vuotiaasta Riikka Karppista pelotti hurjasti. Ei pelkästään siksi, että hän oli matkalla tapaamaan ympäristöministeriä ja ministeriön kansliapäällikköä, vaan siksi, ettei hän ollut ihan varma, miten juna-asemalta löytää eduskuntatalolle. Karppinen ei kuitenkaan hetkeäkään epäroinyt, etteikö hänen ajamansa asia – Viiankiaavan soidensuojelualueen puolustaminen kaivosrakentamiselta – olisi kaiken tämän arvoista.

”Se on kantanut minua aina, että olen täysin varma omasta asiastani. Tiedän, mistä puhun vaikka esiintyminen jännittäisikin”, Karppinen sanoo.

Tapaamme nyt 21-vuotiaan Karppisen Rovaniemen lentoasemalla. Sodankyläläinen kunnanvaltuutettu on aloittanut opiskelun Helsingin yliopistossa, ja vähintään kerran kuussa hän matkaa pääkaupungista Sodankylään valtuuston kokouksen takia. Lentokenttä on muutenkin osuva paikka tapaamiselle, sillä Karppinen on teini-ikäisestä asti matkustanut paljon, myös yksin. Yksin hän oli silloinkin, kun makasi yöjunan pedillä ja jännitti seuraavan päivän arvovaltaisia tapaamisia Helsingissä.

Viiankiaapa on komea aapasuo ja Natura-suojeltua aluetta Kersilön kylän vieressä Sodankylässä.

”Olimme isoveljeni kanssa Kersilön kylän

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

Talvisin pitkospuut peittyvät lumeen, mutta metsäsuksilla pääsee näppärästi mihin haluaa. ◀

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

ainoat lapset, ja kuljimme Viiankiaavalla kalassa ja marjassa.”

Karppinen oli 11-vuotias, kun kylällä alettiin puhua, että jängällä tehdään malmitutkimuksia. Koululainen huolestui mutta ei osannut vielä kuvitella, että kaivos voisi oikeasti olla tulossa. Kunnes muutama vuosi myöhemmin alueen malmivarantojen suuruus paljastui myös kyläläisille. Brittiläinen kaivosyhtiö Anglo American halusi purkaa alueen suojelun ja perustaa sinne kupari- ja nikkelikaivoksen.

”Heräsin siihen, että jos kukaan ei tee mitään, kaivos tulee varmasti.”

Karppinen muisti, että Hannele Pokka oli Lapin maaherrana ollut vihkimässä käyttöön Viiankiaavan retkeily- ja pitkospuuverkoston. Nyt Pokka oli ympäristöministeriön kansliapäällikkö. Niinpä nuori

Kersilön kylässä kasvanut Riikka Karppinen on valmis taistelemaan kotiseutunsa puolesta. ▲

sodankyläläinen oli yhteydessä Pokkaan ja ympäristöministeri Paula Lehtomäkeen. He kutsuivat hänet Helsinkiin, kuuntelivat ja ottivat vakavasti. Seuraavaksi Karppinen alkoi pommittaa toimituksia viesteillään, joissa kertoi Viiankiaavan tilanteesta. Ensimmäisenä jutun aiheen haistoi Lapin Kansa.

”Siitä alkoi lumipalloeefkti. Yllättävät tahot ottivat yhteyttä ja pysyivät puhumaan.”

Euroopan suurin viikkolehti Der Spiegel teki Karppisesta näyttävän jutun. Hänestä alettiin tehdä myös dokumenttia, jota on kuvattu jo monta vuotta.

Karppinen käy usein tulistelemassa Viiankiaavalla. Tulen teko on sallittua luontopolun varrella olevalla laavulla. ►

Suon halki kulkee moottorikelkkaura, jota pitkin pääsee Sodankylästä Inariin. ▼

VALOKUVA: KAISA SIREN

KARVALAKKILÄHETYSTÖJEN PERINNE

Lapista on ennekin matkattu junalla etelään kertomaan, mitä mieltä täällä ollaan omaa aluetta koskevista päätöksistä. Kuuluisin lappilainen karvalakkilähetystö syntyi, kun vuosikymmenien turhautuminen purkautui. Lapin sotien jälkeen Kemijoki padottiin, mikä lopetti lohen pyynnin ja vei monelta elinkeinon. Korvauksia ei kuulunut vuosikymmeniin. Vuonna 1979 odotteluun kyllästynyt, yli 40 miehen joukko lähti etelään valtamaan oikeusministeriötä. Aika monella oli päässään karvalakki, mistä ilmiö sai nimensä. Pitkien neuvottelujen jälkeen joillekin Kemijokivarren asukkaille maksettiin viimein korvauksia. Kalaportaita tai lohta ei Kemijoella tosin ole vieläkään.

Sittemmin etelään on lähdetty mieltä osoittamaan, kun on esimerkiksi vastustettu Ounasjoen rakentamista tai haluttu säilyttää yöjunayhteys Kemijärvelle. Tempauksilla on saatu median huomio ja omaa asiaa eteenpäin.

Kun Riikka Karppinen täytti 18, Suomessa pidettiin kuntavaalit. Karppinen ajatteli ensin, ettei lähtisi mukaan puoluepolitiikkaan, jotta pystyisi paremmin edistämään Viiankiaavan asiaa. Puolueohjelmia tutkiessaan hän kuitenkin huomasi, että yksi puolue – vihreät – puhui samoista asioista, jotka olivat hänelle tärkeitä.

Kun Karppinen päätti asettua ehdolle kuntavaaleihin, hän ei lähtenyt mukaan pystymetsästä. Hänen isänsä oli Vasemmistoliiton kunnanvaltuutettu, ja myös isänisä oli ollut mukana kuntapolitiikassa. Karppinen oli itse ollut muun muassa nuorisovaltuuston puheenjohtajana ja aktiivisesti mukana oppilaskuntatoiminnassa. Kuntavaaleissa ehdolle asettuminen jännitti, koska Viiankiaavan tilanne henkilöityi juuri häneen. Jos hän ei saisi ääniä, kaivoksen vastustaminen voitaisiin kuitata

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

vain pienen joukon änkyröinniksi. Pelko osoittautui turhaksi. Karppinen sai kolmanneksi eniten ääniä koko Sodankylässä, ja hänestä tuli kunnan ensimmäinen vihreä kunnanvaltuutettu.

"Valtuustotyöskentely on opettavaista. On pysyttävä ottamaan kantaa moniin erilaisiin aiheisiin. Samalla huomaa ne väylät, joissa voi vaikuttaa, ja työskentely tuo positiivisella tavalla vastuuta. Ei voi vain kritisoida vaan joutuu miettimään ratkaisuja."

Lentokentän kahviossa istuu nuori vihreä nainen, joka puhuu intohimoisesti luonnonsuojelusta ja asuu Helsingissä. Hän on myös armeijan käynyt lapilainen, joka kalastaa ja metsästää. Jälkimmäisestä on hyötyä, kun vastustaa kaivosrakentamista.

"Saan ehkä sellaiset ihmiset kuuntelemaan, jotka muuten eivät kuuntelisi."

Sellaiset, jotka naurahtavat, että kyllä täällä jankkaa riittää. Sekään ei haittaa, että Karppinen on kuunteleva ja sovitteleva. Hän on keskustellut sekä kaivoksen kannattajien että kaivosyhtiön edustajien kanssa.

"Kun toimii alueellaan puoluepoliittisessa marginaalissa, on oltava hyvät yhteydet muihin."

Karppinen ei vastusta kaikkia kaivoksia. Onhan hänen oma isänsäkin töissä Pahtavaaran kulta-kaivoksessa. Totta on, että Viiankiaapa on hänelle rakasta kotiseutua. Kyse on silti myös isommista asioista. Mikä merkitys on Natura-suojelulla, jos se puretaan, kun alueelta löydetään malmia tai muita luonnonvaroja? Tämä on kysymys, jonka Karppinen on valmis esittämään yhä uudestaan.

SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Kaivoshankkeet ovat yksilöllisiä muun muassa sijaintinsa, louhittavien malmien ja toteutustapojensa vuoksi, muistutetaan Hyvä kaivos pohjoisessa -opaskirjassa (2013). Se tehtiin ”Kaivokset, maankäyttö ja paikallisyhteisöt” -hankkeessa, jossa olivat mukana Lapin yliopisto, Oulun yliopisto ja Metla. Tutkimuksen perusteella paikallisyhteisöjen tiedon saanti ja kuulluksi tuleminen vaikuttavat siihen, miten paikalliset suhtautuvat kaivostoimintaan.

”Suhtautuminen on laajalti myönteistä tai ainakin hyväksyvää, jos ihminen kokee, että hän voi ilmaista avoimesti mielipiteensä kaivoksesta, että kaivostoiminnasta saatu informaatio on riittävää, että alueella toimiva kaivosyhtiö on luotettava ja että esimerkiksi sosiaalisten vaikutusten arviointiprosessiin osallistuminen on ollut helppoa”, opaskirjassa kerrotaan.

Kuntien ja paikallisyhteisöjen myönteiset odotukset liittyvät usein odotuksiin alueen talouden ja työllisyyden paranemisesta. Globaalit taloussuhdanteet voivat kuitenkin hetkessä tehdä kaivostoiminnan kannattamattomaksi, mikä on huomattu esimerkiksi Pajalassa, Suomen ja Ruotsin rajalla. Siellä kaivosyhtiö Northland meni konkurssiin vain pari vuotta Kaunisvaaran kaivoksen tuotannon käynnistämisen jälkeen. Surullisenkuuluisa Talvivaaran kaivos puolestaan konkretisoi, millaisia ympäristöongelmia kaivos voi aiheuttaa lähialueille.

Savukoskelle on suunniteltu Soklin fosfaattikaivosta jo kymmeniä vuosia. Hanketta on vastustanut kiivaasti muun muassa Kemin-Sompion paliskunta ja Sokli erämaana -kansanliike. Paliskunnan mukaan kaivos tuhoaisi poroille keskeisiä laitumia ja katkaisisi porojen laidunkierroa. Tällä hetkellä Soklin hanke on jäissä mutta ei unohdettu.

Myös Viiankaavan kaivosprosessi on ollut pitkä

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

ja monipolvinen. Riikka Karppinen on käyttänyt siihen tolkkumasti aikaa ja energiaa. Hänen mukaansa raskainta on, että tilanne jatkuu epävarmana. Ei ole helppoa, kun vastassa on maailman neljänneksi suurin kaivosjätti.

”Tämä on eräänlaista kissa ja hiiri -leikkiä. Emme tiedä, mitkä ovat kansainvälisen yhtiön seuraavat siirrot. Aina voi tulla yllätyksiä, ja tietysti on olemassa pelko myös siitä, että mitä jos häviämmekin tämän kamppailun?”

Jos niin kävisi, Karppinen ei katuisi hetkeäkään kaivostaistelua, joka on kestänyt lähes puolet hänen elämästään. On vaikea kuvailla, miten kamalalta

tuntuisi, jos olisi seurannut kaivossuunnitelmien etenemistä toimeettomana sivusta eikä olisi puolustanut omia arvojaan.

Mitä nuori kunnanvaltuutettu ja kansalaisaktivisti sitten opiskelee Helsingin yliopistossa, varmaan jotakin politiikkaan liittyvää?

”Suomen kieltä. Olen pienestä asti ollut innostunut lukemaan ja kirjoittamaan. Olen kyllä harkinnut sivuaineeksi jotakin politiikkaan liittyvää.”

Etelässä asuminen ei Karppisen mukaan ole tehnyt pohjoisen asioista etäisiä. Päinvastoin.

”Rikkautta on joskus vaikea nähdä, kun sitä katsoo liian läheltä.”

Miten Viiankiaavan soidensuojelualueelle lopulta käy? Paikalliset seuraavat tarkkaan kaivosyhtiön jokaista siirtoa. ▲

Karppinen jatkaa lentokentältä matkaansa linja-autolla Sodankylään, jossa hän osallistuu kunnanvaltuuston kokoukseen. Aikoo hän toki ehtiä myös ruskaretkelle sinne, mistä moni asia sai alkunsa: kävelemään ja tulistelemaan Viiankiaavalle.

Kiskot kirskuen Jäämerelle

Kontteja täynnä oleva juna kiittää halki turistimaisemien ja pysähtyy Kirkkoniemen satamaan Jäämeren rannalle – paikkaan, jossa Koillisväylää kulkeneet Aasiasta saapuneet valtamerialukset purkavat ja lastaavat rahtiaan.

Tämä on se näky, jonka puolesta Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän kehittämispäällikkö Timo Lohi on tehnyt pitkään töitä. Jotain silti yhä puuttuu: runsaat 500 kilometriä uutta rautatietä eli Rovaniemen ja Kirkkoniemen välinen osuus, ja myös kaikki se, joka laskelmissa tekisi Jäämeren yhteyden selkeästi kannattavaksi.

Kyseessä on perinteinen muna ja kana -asetelma. Minkä täytyy syntyä ensin: osoitetun tämänhetkisen liikennetarpeen, vai luottamuksen siihen, että nyt ollaan tekemässä tulevaisuutta ja sen mahdollisuuksia?

Toistaiseksi juna pysähtyy Kirkkonimeen vain markkinointivideoissa, eikä tilanne kovin pian muuksi muutu. Arktisissa visioissa pohjoinen reitti tarjoaa uuden globaalin liikenneväylän Euroopan ja Aasian välille. Tälle näkymälle on vankat perusteet. Pohjoista reittiä käyttäen matka maanosien tärkeimpien satamien välillä lyhenee noin kolmanneksella sekä pituudeltaan että kestoaltaan. Ilmaston lämpeneminen muuttaa jääoloja niin, että kaupallinen liikenne helpottuu.

Rata Suomesta Jäämerelle, tunneli Helsingistä

Tallinnaan, Baltian maiden rata Keski-Eurooppaan: tässä visiossa Sodankylän asema olisi uuden euroopalaisen liikenneväylän välietappi. Näitä näkymiä ovat väläytelleet arvovaltaiset veteraanipoliitikot, ministerit ja suurlähettiläät, ja niitä on kirjattu raporteihin. Mutta niitä ei ole yhdessäkään sellaisessa paikassa, josta tuloksena olisi selkeä investointipäätös.

Pohjoisilla vesillä on yhä ollut varsin hiljaista, ja se heijastuu myös Timo Lohen työhuoneeseen Sodankylässä. Vieläkö hän joskus astuu Sodankylän asemalla junaan?

”Pakko siihen on uskoa”, Lohi sanoo.

Kemijärvelle avatun sahan tärkeä markkina-alue on Japanissa. Nyt liimapalkit kulkevat Kemijärveltä ensin etelärannikolle Kotkaan ja sieltä laivalla konteissa Japaniin, Suezin kanavan kautta ja Intian eteläkärjen ohi. Matka vie seitsemisen viikkoa.

”Tavara ei tuota, kun se on konteissa. Jos kuljetusaika putoaa puoleen, se näkyy asiakkaiden tai meidän kustannusten laskuna”, sanoo Ilkka Kyläivainio, Keitele Groupin hallituksen puheenjohtaja.

Mitä tapahtuu, jos pohjoinen merireitti eli Koillisväylä toden teolla aukeaa liikenteelle?

”Totta kai meillä on intressi. Silloin tarvitaan toimiva logistinen ratkaisu, joko Norjaan tai Venäjälle”, Kylävainio vastaa.

VALOKUVA: HEIKKI KETOLA

KATSE KOHTI HORISONTTIA

Lohen ohella muitakin ratalobbareita on ollut liikkeellä. Suomalaisessa keskustelussa Jäämeren yhteydelle on ollut esillä neljä vaihtoehtoa. Yksi niistä on jatkaa rataa Sallasta Itä-Lapista rajan yli itään ja kiinni Murmanskin rataan. Vaihtoehto on suhteellisen edullinen, koska uuden radan rakennustarve on paljon pienempi kuin muissa vaihtoehtoissa, mutta sen toteutus olisi täysin kiinni Venäjän mielenkiinnosta. Toinen mahdollisuus on rakentaa rata Rovaniemeltä tai Kemijärveltä suoraan pohjoiseen, Sodankylän ja Ivalon kautta Kirkkoniemeeseen. Kolmas linja kulkisi Kolarista Länsi-Lapista Suomen käsivartta pitkin Norjan Skibotniin, ja neljännessä käytettäisiin hyväksi Narvikin rataa Pohjois-Ruotsin kautta. Jokaiselle vaihtoehdolle on omat puolesta-puhujansa, mutta kaikki ovat sitkeästi olemassa vain paperilla.

Jotta globaalit, eurooppalaiset ja suomalaiset visiot voisivat koskaan toteutua, rautatie täytyy ensin suunnitella. Olisi valittava jokin mahdollisista

vaihtoehtoista ja piirrettävä se kartoille. Silloin ei mietitä Koillisväylän liikennettä vaan poronhoitoa ja maisemia, kylien kokonaisuuksia ja koiravaljakkoreittejä. Maakuntakaavoihin Lapissa ollaan tekemässä jo linjauksia siltä varalta, että Sodankylän kautta kulkeva rata toteutuu joskus tulevaisuudessa. Se tietäisi isoja muutoksia mahdollisen ratalinjauksen varten jäävissä kylissä.

Ratayhteyksistä puhuminen kytkeytyy vahvasti sekä arktiseen buumiin että kaivosbumiin, jotka molemmat ovat liikkuneet suhdanteiden, maailmanmarkkinahintojen ja muun todellisuuden mukana

"On ollut vaikea yhdistää pitkän aikavälin lobbauksia ja lyhyen aikavälin tavoitteita", Lohi sanoo.

Pitkällä aikavälillä arktisella alueella kulkevat globaalit liikenneväylät. Lyhyellä aikavälillä puhutaan rahasta ja investointipäätöksistä. Rautatiestä ryhdyttiin toden teolla puhumaan 2008, kun Kevitsan nikkeli- ja kuparikaivos teki tuloaan ja kuljetukset olivat lisääntymässä. Jäämeren rata nousi ohjelmiin ja strategioihin ja sen selvittäminen

VALOKUVA: KAISA SIREN

VALOKUVA: KAISA SIRÉN

sai hankerahaa. Lohi löysi itsensä puhumasta rata-asioista niin Brysselissä, Koreassa, Kiinassa kuin Japanissa. Esitteetkin käännettiin Aasian valtakielille. Eniten vastakaikua löytyi Japanista, jonka suurlähettiläs on ollut usein nähty vieras Lapissa.

Koillisväylän todelliseen avautumiseen varaudutaan kaikkialla, erityisesti Aasian maissa, vaikka liikennemäärät todennäköisesti pysyvät pitkän aikaa varsin vähäisinä. Globaalin liikenteen volyymit ovat kuitenkin niin valtavia, että pienempikin muutos voi oikeasti olla merkittävä monelle maalle ja toimijalle.

Eniten pohjoisella merireitillä on toistaiseksi ollut Venäjän sisäistä liikennettä Siperian jokisuista, energiakentiltä ja teollisuuslaitoksista. Vaikka ilmaston lämpeneminen on vähentänyt monivuotista jäätä ja avannut Koillisväylää, todellista liikennöintikautta on vain osa vuodesta. Talvi Siperian pohjoispuolella on yhä pimeä, kylmä, myrskyinen ja jäinen. Venäjä perii hyvää hintaa jäänmurtaajasaattueista tietäen, että ydinkäyttöinen jäänmurtaaja on ylivoimainen työkalu noilla vesillä. Suora reitti Pohjoisnavan

kautta on yhä vain viiva paperilla tulevaisuuden varalta.

Pohjoisessa tunnetaan hyvin ilmastomuutoksen paradoksi. Lämpenemisen seuraukset arktiselle ympäristölle ovat suuria ja vakavia. Samalla ne avavat aluetta kasvavalle taloudelliselle hyötykäytölle.

Sekä Riikka Karppinen että Timo Lohi ovat valmiita paiskomaan töitä kotiseutunsa puolesta. Vaikka näiden kahden sodankyläläisen tavoitteet ovat erilaisia, molemmat toivovat kotiseutunsa pysyvän elinvoimaisena.

Timo Lohi jaksaa uskoa Jäämeren radan toteutumiseen. ▲

Lapin karttoihin piirrellään erilaisia linjauksia rautatielle kohti Jäämerta. Yksi vaihtoehto kulkisi tämän kartan alareunassa olevasta Sodankylästä nelostien vartta koti Kirkkoniemeä. ◀

Maria Jauho

Päätoimittaja

Pohjolan Sanomat

Kemi

1. Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen sanasta arktinen?

”Ihana. Koti. Mielenmaisema. Lumi ja jää. Ihmiset, rohkeus, sinnikkyys.”

2. Mikä on Pohjolan Sanomien tärkein tehtävä?

”Pohjolan Sanomat tuottaa paikallisille ihmisille arjen tärkeää tietoa, luotettavasti ja läheisesti. Paperilehti, verkkopalvelumme videoineen ja näköislehti kattavat Lapin ja koko pohjoisen uutiset, puheenaiheet ja tarinat. Olemme mukana ihmisten elämässä aamusta iltaan, tarjoamme palveluja ja sisältöjä arkeen ja juhlaan, koko elämään. Yhdessä Lapin Kansan kanssa olemme entistä vahvempi Lapin ääni.”

3. Miten rajan läheisyys vaikuttaa lehteenne?

”Maailmassa ei liene muuta sanomalehteä, jota jaetaan yönpimeydessä varhaiskannossa valtakunnan rajan yli. Rajan toinen puoli näkyy siis sekä lukijakunnassa että sisällössä, niin mainoksissa kuin jutuissa. Pohjois-Ruotsi ja Pohjois-Norja ovat meille maakunnan uutisia, kun useimmissa muissa medioissa nämä tarkoittavat ulkomaan uutisia. Meille raja ei ole raja.”

4.

Puhutaanko Meri-Lapissa arktisuudesta?

"Meri-Lappi on osa Lappia, osa pohjoista, osa arktistakin. Mutta myös osa Perämeren kaarta, vanhastaan osa Peräpohjolaa eli historiallisen Pohjanmaan pohjoisinta osaa, josta suunnataan Oulua kohti. Meri-Lapissa puhutaan teollisuudesta, palveluista, matkailusta, liikenneyhteyksistä, ja arktinen on yksi osa tätä kaikkea. Käytännön esimerkki: Perämeri on jäässä suuren osan vuodesta, ja ilman tätä meillä ei olisi ainutlaatuisia Sampoa, turistikäytössä olevaa jäänmurtajaa."

5.

Miten Meri-Lappi eroaa muusta Lapista?

"Päivänselvää on, että kolmen suuren tehtaan vaikutusalueella teollisuus merkitsee enemmän kuin muualla Lapissa. Mutta on muitakin. Sana meri kertoo paljon. Meri, joet, vesistöt määrittelevät merilapilaisten elämää enemmän kuin tunturit. Kun merilappilainen lähtee lomalle pohjoisemmas, hän määrittelee erikseen lähtevänsä tunturiin tai Lappiin."

Yhteinen arktinen

Lue QR-koodi
ja katso video
aiheesta

*Jäänmurtaja Otson päällikön Teemu Alstelan työ-
paikka on liikkuvaa lajia: Grönlannissa, Perämerellä,
joskus satamassakin. ►*

Merijään murtajat

▼ 60 prosenttia maailman murtajista on tehty Suomessa.

Joka päivä yllättyi, miten erilaista siellä on. Jää on ihan erilaista. Aallot eivät ole samanlaisia kuin näillä vesillä. Pilvet ovat erilaisia. Jatkuvasti hämmästy, ettei asioiden pitäisi olla noin.”

Jäänmurtaja Otson päällikkö Teemu Alstela on juuri palannut työkeikalta Koillis-Grönlannin edustalta, Île-de-Francen saaren liepeiltä. Saari on komeasta nimestään huolimatta tyystin asumaton. Niillä seuduilla ei juuri näy jälkiä ihmiselämästä, paitsi parin loppukesän kuukauden aikana, jolloin Otso avustaa seismisiä tutkimuksia tekävää alusta liikkumaan jäiden keskellä.

Alstelan työmatka on yksi esimerkki suomalaisesta arktisesta osaamisesta maailmalla. Jotkut edistävät arktista asiaa kokouksissa ja neuvottelupöydissä, toiset tekevät sitä murtamalla jäätä. Hyisillä merillä tapahtuva toiminta on usein juuri sitä, mistä kokouksissa ja neuvottelupöydissäkin puhutaan. Niissä tutkitaan karttoja ja pohditaan pelisääntöjä. Keskustellaan siitä, mitä pohjoisilla vesillä voi tehdä ja mitä kannattaa tehdä, missä tulevaisuudessa liikutaan ja mitä kuljetetaan. Mitään ei kuitenkaan tapahdu, jos kukaan ei tee asioita käytännössä.

Nyt Teemu Alstela on kotona Oulussa. Otso jäi palaillemaan Grönlannista takaisin päin. Helsingin keskustan tuntumassa Katajanokan laiturissa sijaitsee jäämurtajien tukikohta, josta Otso suuntaa työtehtäviin Perämerelle, kunhan talvi Suomessa koittaa. Alstela hyppäsi Grönlannin edustalla miehistöä vaihtamaan tulleeeseen huoltoalukseen, matkasi sen kyydissä 30 tuntia Huippuvuorille ja lensi sieltä kotiin. Takana oli neljän viikon työvuoro.

”Se on suunnattoman hauskaa. Oppii uutta koko ajan”, Alstela sanoo.

Alstelan oma taival kohti Grönlantia alkoi kansimiehen pestistä vuonna 1991. Jäänmurtajan päälliköksi ei pääse aivan pienellä vaivalla, mutta sitten kun pääsee, pääsee myös näkemään paljon.

VALOKUVA: MEERI UTTI

VALOKUVA: MEERI UTTI

ARKTISEN OSAAMISEN LIPPULAIVOJA

Maaailman kaikista jäänmurtajista noin 60 prosenttia on rakennettu Suomessa, vieläpä samalla Helsingin telakalla. Loppuissakin on käytetty paljon suomalaista teknologiaa. On toisin sanoen hyvin harvinaista nähdä jäänmurtaja, joka ei miltään osin liity Suomeen. Helsingin telakan historia ulottuu yli 150 vuoden taakse, ja jäänmurtajia siellä on valmistettu vuodesta 1910 asti. Telakan omistus on vaihdellut. Vuodesta 2011 se on ollut nimeltään Arctech Helsinki Shipyard Oy, ja sen pääomistaja on venäläinen United Shipbuilding Corporation. Myös

Rauman telakalla on rakennettu jäänmurtajia.

Jäänmurtajien ympärille on syntynyt paljon yrityksiä, teollisuutta ja osaamista. Suomen arktisissa strategioissa meriklusteri on yksi ehdottomista kulmakivistä, ja se näyttäytyy monissa eri muodoissa. On jäälaboratorioita ja laivansuunnittelua, tutkimusta korkeakouluissa ja yrityksissä; on osien valmistamista ja kehittämistä, uusia innovaatioita potkurimalleista alkaen ja valmiuksia öljyntorjuntaan jäisissä olosuhteissa. On kokonainen arktinen offshore -toimiala.

Kansalaisten korviin kuuluvat talvella radios-

*Kesällä jäänmurtaajat kuuluvat Helsingin maisemaan.
Niiden tukikohta sijaitsee aivan ulkoministeriön edustalla.* ▼

ta ilmoitukset, joissa kerrotaan, mitkä murtaajat avustavat missäkin satamassa, ja kuinka satamiin pyrkivien kauppalaivojen tulee ilmoittautua. Talvela vain jäävahvisteisilla laivoilla on asiaa Suomen vesille. Hyvät jäänmurtaajat ovat olleet maamme kaupankäynnin elinehto. Henkireikä, kirjaimellisesti. Suomi on ainoa maailman maa, jonka kaikki satamat ovat yleensä talvisin jäässä. Aiemmin se oli aina varmaa. Nyttemmin ilmaston lämpeneminen saattaa pitää Suomenlahtea sulana. Pohjois-Suomen satamien varassa on kuitenkin paljon raskasta vientiteollisuutta, eikä Pohjanlahti ole vielä

sulaa talvea nähnyt. Leutoinakin talvina jää saattaa pakkautua rannoille erittäin hankalasti.

Itämerellä suurimmasta osasta suomalaista jäänmurtotoimintaa vastaa Liikenneviraston tilauksesta valtionyhtiö Arctia Oy, jolla on viisi jäänmurtajaa, kaksi monitoimimurtajaa ja yksi satamajäänmurtaja. Uusi liikenneviraston tilaama murtaja on valmistumassa vuoden 2016 aikana Arctechin Helsingin telakalta. Sen erikoisuutena on nesteytetyn maakaasun eli LNG:n käyttö polttoaineena. Tätä kirjaa kirjoitettaessa murtajalle annettiin nimi tähtitaivaalta: Polaris.

VIKKOJA VESILLÄ ILMAN SATAMIA

Otso on suomalaisen arktisen teknologian malliesimerkki. Se rakennettiin vuonna 1986 Itämeren varten. Vuonna 2015 sitä muutettiin arktisilla vesillä toimimista varten. Alukseen asennettiin keinunnavaimennustankki, joka mahdollistaa avovesiope-roinnin. Lisäksi Otson runkoa vahvistettiin, ja siihen asennettiin uudet kansainväliset standardit täyttävät pelastusveneet sekä helikopterikansi. Ilmapulpu-tusjärjestelmää ja peräsinten kulmaa muuttamalla mahdollistettiin aluksen tekemän jääränin levey-

VALOKUVA: MEERI UTTI

Otso tehtiin vuonna 1986 Itämeren varten, mutta se on muutettu kulkemaan myös Jäämeren oloissa. ▲

den kasvattaminen. Näistä muutostöistä Otso sai kansainvälisen palkinnon.

Grönlannissa on ajettava hiljaa, 4–6 solmun nopeuksilla eli alle kymmenen kilometriä tunnissa. Siellä pitää vetää suoraa viivaa, raivata ja puskea jäätä pois perässä tulevaa tutkimusalusta varten. 8–14 tuntia yhteen suuntaan, sitten käännös, ja kahden viikon välein kunnon pysähdys. Operoimiskelpoista aikaa on pari kuukautta loppukesästä. Siinä ajassa työt pitää saada tehdyksi.

Ilmaston lämpeneminen näyttää arktisilla vesillä lisäävän jäänmurtaajien tarvetta. Ennen totuttiin siihen, että monivuotisen kiintojään puskurina oli yksivuotista jäätä. Nyt kun puskuri on pitkälti poissa, jäälauttoja pääsee vapaammin liikkeelle ja tarve avustamiseen kasvaa. Monivuotisen jään lauttoja ei murreta jäänmurtaajalla. Ne työnnetään tieltä pois, eivätkä nopeudet voi siksi olla suuria.

Otson kaltainen alus pärjää tarvittaessa parikin kuukautta käymättä satamassa. Se on hyvä, sillä alueella ei ole satamia.

”Saarten ääriviivat näkyivät. Niihin oli 20–30 mailia”, Alstela sanoo.

Eikä rantaan ylipäättään olisi menemistä: koko Grönlannin koillisosa on valtavaa kansallispuistoa, luonnonsuojelualuetta. Yksin ei silti tarvitse olla. Jääkarhuja näkyy viikoittain ja päivittäin muita merinisäkkäitä, kuten hylkeitä. Alstelan mielestä jääkarhu on käytännössä merinisäkä, sillä se viettää niin paljon aikaa vedessä ja ui pitkiä matkoja.

”Koko ajan on paljon lintuja, ja kun jäälautta kääntyy ympäri laivan työntämänä, pikkukaloja syöksyy mustanaan lautan kylkeä alaspäin.”

Kerran näkyi myös jotain aivan muuta. Taivaanrannalla alkoi näkyä välkkyviä valoja ja siellä erottui paljon nopeita liikkeitä.

”Luulimme, että siellä on ufoja”, Alstela naurahtaa.

Jossakin kaukana oli meneillään suuren mittaluokan arktinen sotaharjoitus.

Arktiset merireitit ▲

1870-1920
 1921-1961
 1961-1988
 1989-2002
 2016
 Merijää helmikuussa

→ Koillisväylä

→ Luoteisväylä

Pentti Malinen

Maakuntajohtaja

Kainuun liitto

Kajaani

1. Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen sanasta arktinen?

"Arktinen viittaa minulla ilmastoon: pitkä kylmä talvikausi, luonnon erityispiirteet. Sitä käytetään myös poliittisesti, mutta silloin se on nähdäkseni hyvin venyvä ja suhteellinen käsite."

2. Miten rajan läheisyys vaikuttaa maakunnan elämään?

"Näkymättömästi. Rajan lähellä asuvat ovat tilanteeseen tottuneita, eikä raja aiheuta samanlaista äkkireagointia asioihin kuin ihmisillä, jotka eivät tunne raja-alueita. Menneiden aikojen 'fobioiden' sijaan raja-alueilla eletään nykyisin pikemminkin realismin pohjalta. Valtiolliset rajat ovat yhteistyön hidaste, vaikka liikkuvuus sinänsä voikin olla varsin vapaata, kuten esimerkiksi Ruotsin ja Suomen rajalla. Toivomme, että rajat ylittävä taloudellinen toimeliaisuus lisääntyisi."

3. Mitä johtamasi Barentsin aluekomitea tekee?

"Aluekomitea on Barentsin alueneuvoston valmisteleva elin. Alueneuvoston ja -komitean puheenjohtajuus ovat vuosina 2016–2017 Kainuussa. Puheenjohtajina huolehdimme, että neuvosto ja komitea sekä lukuisat Barents-yhteistyön työryhmät tuottavat konkreettisia tuloksia alueiden hyväksi synnyttämällä rajat ylittävää yhteistyötä. Meillä on oma puheenjohtajuuskauden ohjelma, joka perustuu Barentsin alueiden ohjelmalle ja nostaa esiin juuri tähän ajankohtaan liittyviä haasteita ja tavoitteita. Jatkuvana haasteenamme on uudistaa ja tehostaa Barents-yhteistyön toimintamalleja muun muassa viestinnän keinoin. Merkittävä ajankohtainen mahdollisuus on vuoden 2016 lopulla avautuvien EU:n ulkorajaohjelmien tehokas hyödyntäminen. Barentsin alue-tason yhteistyöllä on erityinen rooli nyt, kun kansainvälinen – erityisesti EU:n ja Venäjän välinen – tilanne on jännittynyt."

4.

Mitä Barents-yhteistyö antaa tavallisille kainuulaisille?

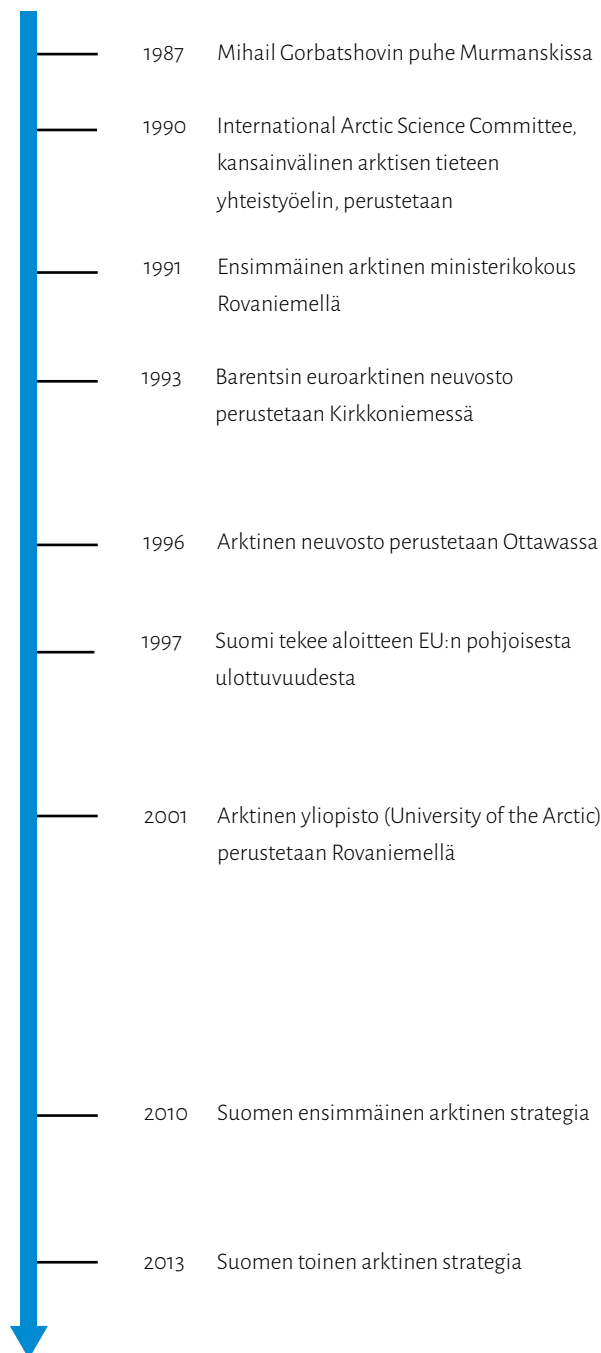
”Yhteistyön vaikutus koko Kainuun tasolla näkyyne pitkällä aikavälillä. Konkreettiset vaikutukset sen sijaan kohdistuvat suppeammin niihin ihmisiin ja yrityksiin, jotka osallistuvat eri aloilla konkreettisiin yhteistyökuvioihin. Toivon, että Barentsin yhteistyön merkitys yleisesti kirkastuu ja terävöityy kainuulaisten mielissä. Tärkeää olisi saada tietoisuuteen alueen valtavat taloudelliset kehitysmahdollisuudet ja se, kuinka kainuulaiset yritykset ja työntekijät voivat hyötyä näistä mahdollisuuksista.”

5.

Miten Barents-yhteistyö eroaa arktisesta yhteistyöstä?

”Minun ja Kainuun liiton näkökulmasta Barents-yhteistyö on konkreettisempaa nimenomaan siksi, että siinä ovat toimijoina alueita edustavat organisaatiot. Arktinen yhteistyö näyttäytyy paljon yleisempänä, valtioiden tasoisena ja sisällöltään toisella tavalla poliittisiin teemoihin painottuneena kuin Barentsin yhteistyö.”

Arktisia vuosilukuja ▼

Kansainvälinen arktinen yhteistyö alkoi Rovaniemi-prosessista, ja kaupunki isännöi nykyäänkin jatkuvasti erilaisia arktisia kokouksia. ►

Arkinen yhteistyö

 li aika, jolloin arktisilla vesillä eivät juuri liikkuneet muut kuin sotilasalukset pinnan alla ja päällä. Supervallat kyrsivät toisiaan. Mannertenvälisten ohjusten lyhyin reitti kulki Jäämeren yli. Kylmän sodan aikaan alueella oli massiivisia tutkajärjestelmiä, tukikohtia ja toisiaan vahtivia sukellusvenettä. Sitten maailma muuttui.

Valtioiden turvallisuuspoliittiset intressit eivät toki ole kadonneet ja arktisella alueella on yhä tukikohtia ja sotaharjoituksia, viime vuosina kasvavassa määrin. Mutta kaikki on silti toisin kuin silloin.

Arktinen maailma on kasvanut yhteen ja arktisuudesta on tullut globaalia. Erilaisia arktisia kokoontumisia järjestetään milloin Koreassa,

VALOKUVA: MARKO JUNTILA

Singaporessa, Pariisissa, Madridissa tai Varsovassa. Valtiot ja toimijat toinen toisensa jälkeen ovat astuneet sisään arktisuuteen, ja jatkuvaa yhteydenpitoa on joka suuntaan. Ei ole tavatonta lähettää Rovaniemeltä Shanghaihin ja Vancouveriin viestejä, joissa sovitellaan tapaamista Reykjavikiin.

Arktista yhteistyötä leimaavat erilaiset verkostot. Tyypillisesti arktisissa kokouksissa ja konferensseissa on mukana päättäjiä, tutkijoita, kansalaisjärjestöjä, virkamiehiä, asiantuntijoita, lobbareita ja talouselämän edustajia.

On vähän makuasia, minne arktisen yhteistyön alkupisteen sijoittaa. Murmanskissa silloinen neuvostojohtaja Mihail Gorbatsšov piti vuonna 1987 puheen, joka ensimmäisen kerran tällä tasolla

julisti arktisen alueen avaamista yhteistyölle kylmän sodan huuruisten vuosien jälkeen.

Tässä kirjassa alkupiste on soveliaasti sijoittaa Rovaniemelle, josta valtioiden välinen arktinen yhteistyö varsinaisesti alkoi 1980- ja 90-lukujen taitteessa. Suomen aloite ja ulko- ja ympäristöministeriöiden taitava diplomaattinen operointi saivat arktiset maat keskustelemaan keskenään, mikä johti ensimmäiseen arktisten maiden ministerikokoukseen Rovaniemellä kesällä 1991. Tämä Rovaniemi-prosessi johti viralliseen arktisten valtioiden väliseen ympäristöyhteistyöhön: AEPS, Arctic Environment Protection Strategy. Se synnytti rakenteet, jotka yhä ovat nähtävissä myöhemmin perustetussa Arktisessa neuvostossa.

Arktinen neuvosto

- Jäsenmaat: Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti, Venäjä, Kanada, Yhdysvallat
- Pysyvät osanottajat: aleutit, athabascat, gwich'init, inuitit, saamelaiset, Venäjän pohjoisten alkuperäiskansojen järjestö
- Tarkkailijat: 12 valtiota Euroopasta ja Aasiasta, joukko kansalaisjärjestöjä ja kansainvälisiä järjestöjä
- Pysyvä sihteeristö Tromssassa

Barentsin euroarktinen neuvosto

- Jäsenet: Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti, EU:n komissio
- Barentsin alueneuvosto: Nordland, Troms ja Finnmark (Norja), Västerbotten ja Norrbotten (Ruotsi), Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi (Suomi), Murmansk, Karjala, Arkangeli, Komi ja Nenetsia (Venäjä)

SUOMESTA ARKTISEN NEUVOSTON PUHEENJOHTAJA

Uuden kansainvälisen yhteistyöfoorumin perustamiseen liittyy usein suuria seremonioita ja salamavalojen räiskettä. Kun Arktinen neuvosto perustettiin Ottawassa 1996, siihen ei kuulunut mitään näistä. Puheita toki pidettiin, mutta se oli hyvin koruton kokous Kanadan parlamentin sivuhuoneessa eikä siitä syntynyt kansainvälisiä otsikoita. Arktinen buumi antoi vielä odottaa itseään.

Arktinen neuvosto on arktisten maiden yhteistyöfoorumi, joka ei tee sitovia päätöksiä. Sen runkona olevat kuusi työryhmää toimivat erityisesti ympäristöön liittyvillä aloilla. Neuvoston kautta on neuvoteltu myös pysyvät kansainväliset sopimukset meripelastuksesta ja öljyvahinkojen torjunnasta. Turvallisuuspolitiikka on rajattu pois neuvoston työstä. Arktisten alkuperäiskansojen järjestöt ovat pysyviä osanottajia, mikä takaa niille vahvemman roolin kuin millään muulla kansainvälisellä areenalla.

Puheenjohtajuus vaihtuu kahdeksan jäsenen välillä kahden vuoden välein. Puheenjohtajuuskausi merkitsee vastuuta neuvoston työn vetämisestä sekä lukuisten kokousten ja tapahtumien järjestämisestä. Suomi ottaa puheenjohtajuuden vastaan Yhdysvalloilta keväällä 2017. Kaksivuotisella puheenjohtajuuskaudella arktisuus näkyy, kuuluu ja tuntuu Suomessa monin tavoin. Arktisesta neuvostosta on hiljaisen alun jälkeen kehittynyt seurattu ja näkyvä foorumi.

BARENTSIN ALUE JA EU:N POHJOINEN ULOTTUVUUS

Arktisen neuvoston ohella on muitakin pohjoisen yhteistyön foorumeita, joissa Suomi on mukana. Barentsin euroarktinen neuvosto edistää yhteistyö-

tä alueella, joka ulottuu Lofoteilta Uralin länsirinteille. Vuonna 2015 valtioiden välisen neuvoston puheenjohtajana aloitti Suomen jälkeen Venäjä ja alueneuvoston puheenjohtajaksi ryhtyi Kainuun maakunta.

Käytännön Barents-yhteistyö tapahtuu myös työryhmissä, joita on eri aloilla taloudesta terveyteen. Liikennekysymykset ovat puhuttaneet aina, sillä Barentsin alue on hyvin laaja ja toimivat poikittaisyhteydet ovat vähissä. Viime aikoina niitä on edustanut lähinnä lentolinja Oulusta Luulajan kautta Tromssaan. Ainoa julkinen kulkuyhteys Suomesta Murmansiin on ollut Ivalosta kolme kertaa viikossa kulkeva venäläinen pikkubussi. Jokainen Barents-yhteistyössä mukana oleva saa varautua pitkiin ja hankaliin matkoihin.

Vuonna 1997 Suomen silloinen pääministeri Paavo Lipponen teki Euroopan unionille aloitteen erityisestä pohjoisen ulottuvuuden politiikasta. Suomi onnistui ajamaan aloitteen läpi, ja nykyään pohjoisen ulottuvuus on Euroopan unionin, Venäjän, Norjan ja Islannin yhteistä politiikkaa. Maantieteellisesti se kattaa Luoteis-Venäjän, Itämeren ja Euroopan arktiset alueet, mukaan lukien Barentsin alueen. Toiminnan ytimenä ovat kumppanuudet ympäristön, liikenteen, kulttuurin sekä sosiaali- ja terveyspolitiikan aloilla. Etenkin ympäristökumppanuuteen liittyy rahoitusmekanismeja, joiden avulla on toteutettu monia käytännön hankkeita.

Euroopan unionin toimielimet ovat vuodesta 2008 laatineet useita unionin arktista toimintaa ohjaavia raportteja ja tiedonantoja. Komissiossa arktinen toiminta jakaantuu usealle eri pääosastolle, kuten ulkosuhteet, meripolitiikka, ympäristö ja aluepolitiikka. Unioni on merkittävä arktisen tutkimuksen rahoittaja, ja sen rahoitusohjelmat ovat tärkeitä Euroopan pohjoisimpien osien rajat ylittävälle yhteistyölle ja aluekehitystyölle.

ARKTISIA STRATEGIOITA

Kaikki arktiset maat ja joukko alueen ulkopuolisia maita ovat laatineet oman kansallisen arktisen strategiansa. Suomi teki ensimmäisen sellaisen vuonna 2010, jolloin painopiste oli ulkopolitiikassa. Varsinkin ryhdyttiin laatimaan uutta arktista strategiaa, joka ottaisi huomioon Suomen koko arktisen toiminnan. Vuonna 2013 valmistunut strategia suuntaa päivitettyä Suomen toimintaa myös Arktisen neuvoston puheenjohtajuuskauden ajan.

Strategian lähtökohtana on näkemys koko Suomesta arktisena maana. Arktiset intressit – talous, tutkimus, politiikka – koskevat koko maata, vaikka varsinainen maantieteellinen arktinen alue on vain Lapissa. Toisaalta, Suomen etelärannikkoa hipovan 60. leveysasteen pohjoispuolella asuvista kaikista maailman ihmisistä noin kolmannes on suomalaisia.

Strategiassa päälinjoina ovat Suomen arktinen väestö, koulutus ja tutkimus, Suomen arktinen liiketoiminta, ympäristö ja vakaus sekä kansainvälinen arktinen yhteistyö. Eräänlaisena punaisena lankana on taloudellisen toiminnan edistäminen niin, että se tapahtuu ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Strategiassa asetetaan useita kymmeniä käytännön tavoitteita Suomen arktiselle toiminnalle. Uusia taloudellisia resursseja strategia ei kuitenkaan tuo, vaan toteutus pitäisi rakentaa valtionhallinnon tai muiden osapuolten normaalin toiminnan sisälle.

Barentsin alue ◀

Barentsin euroarkkinen alue

Barentsin alueneuvoston tarkkailijajäsen

Arktisen alueen valtioiden pääkaupungit

Hallintoalueiden pääkaupungit

ARKTINEN SUURLÄHETILÄS KAIKEN KESKELLÄ

Kattavaa listaa erilaisista arktisista toimijoista ja verkostoista on käytännössä mahdotonta laatia, mutta on mahdollista tunnistaa keskeisiä toimijoita. Arktisen neuvoston puheenjohtajuutta hoitavan maan arktinen suurlähettiläs on ilman muuta sellainen. Aleksi Härkönen on kokenut suomalainen diplomaatti, joka vuonna 2015 ryhtyi arktisena suurlähettiläänsä vetämään valmisteluita kohti Suomen puheenjohtajuuskautta. Hänen työssään uusinta on näkökulma.

”Nyt Suomi ei sijoitu tapahtumakartan ääri-laidoille, vaan on sen keskellä Arktisen neuvoston ja Barentsin neuvoston jäsenenä sekä EU:n jäsenmaana. Maapalloa katsotaan eri asennossa”, Härkönen toteaa.

Arktisen neuvoston puheenjohtajana Suomi kuuluu hyvin pieneen ja rajoitettuun ryhmään.

”Se on Suomelle ihan ainutlaatuista. Mukana on kahdeksan maata, joiden joukossa ovat Yhdysvallat ja Venäjä. Suomi on ryhmän jäsen ja kahden vuoden ajan jopa puheenjohtaja. Ei tällaista tapahdu missään muualla. Tämä antaa Suomelle ja Suomen poliittiselle johdolle hyvän tilaisuuden saada kon-

VALOKUVA: KAISA SIREN

Aleksis Härkönen on Suomen arktinen suurlähettiläs. ▲

takteja sekä Yhdysvaltain että Venäjän johtoon.”

Suomen poliittinen johto on monissa haastateluissa ja tilaisuuksissa korostanut arktisuuden tärkeyttä. Arktisen suurlähettiläänsä työssä joutuu joka päivä ottamaan kantaa siihen, onko koko Suomi arktinen maa. Härkösen mielestä on.

”Arktinen osaaminen ja pohjoinen kokemus levittäytyvät koko maahan”, hän sanoo ja vertaa Suomea Islantiin.

”Islantikin on arktinen maa, vaikka napapiiri vain hipaisee sitä ja maa sijoittuu napapiirin eteläpuolelle.”

Arktisuuteen ovat nyt havahtuneet monet sellaisetkin maat, jotka eivät ole napapiirin lähelläkään. Niitä löytyy niin Euroopasta kuin Aasiasta.

”Arktisuus on näille maille uutta, eivätkä ne ole ottaneet sitä aiemmin huomioon. Monet maat ovat kiinnostuneet, kun huomaavat tämän olevan muuttuva alue, johon pitää jollain tavoin suhtautua”, Härkönen sanoo.

Suhtautumiseen on kaksi perustapaa. Toisen tulkinnan mukaan Jäämeri on aluumeri, jolla toimintaa määrittelevät rannikkovaltiot. Toinen tulkinta vertaa Jäämerta maapallon suuriin merialueisiin, joissa toimintaa koskee kansainvälinen oikeus, ennen muuta merioikeuden yleissopimus. Suomi ei kuulu Jäämeren rannikkovaltioihin.

”Suomellakin oli aikanaan rannikkokaista, ja meillä on historiallinen muisti tästä ajasta. Nyt Jäämeren rannikon puutetta kompensoi Suomen meriosaaminen, joka on maailmanluokkaa.”

Arktisella suurlähettiläällä ei ole henkilökohtaista arktista missiota tai viestiä.

”Ehkä parempi niin. Täytyy katsoa näitä asioita aika laajasta perspektiivistä ja ottaa huomioon, että arktinen alue on Suomen ulkopoliitikassa vain yksi osa-alue ja rinnastettavissa moniin muihin alueisiin maailmassa.”

Yhden henkilökohtaisen viestin Härkönen silti mahdollistaa mukaan: ”Kyllä arktista yhteistyötä pitää rakentaa niin, että taataan hyvät olosuhteet ihmisille, jotka alueella jo nyt asuvat.”

Ulkoministeriön arktisesta tiimistä koolla on johtava asiantuntija René Söderman (vas.), vastuuvirkamies Ritva Hautanen ja suurlähettiläs Aleksi Härkönen. ►

UUSI ARKTINEN AIKA

Tämän kirjan tekstejä viimeisteltiin joulukuussa 2015. Helsingissä oli useita lämpöasteita ja Oulussa lumen rippeet valuivat vesisateen mukana viemäreihin. Vasta Rovaniemeltä pohjoiseen päin maa oli sellainen kuin sen piti ollakin, valkoinen. Mutta täälläkään järvet ja joet eivät olleet kunnolla jäässä. Koko talvi oli ankarasti myöhässä.

Pariisissa oli juuri saatu aikaan päätös kansainvälisestä ilmastopöytäkirjasta. Monissa puheissa oli viitattu arktiseen alueeseen, joka lämpenee kaksi kertaa muuta planeettaa nopeammin ja jonka jäätiköiden kiihtyvä sulaminen uhkaa monia rannikoiden miljoonakaupunkeja meren pinnan noustessa.

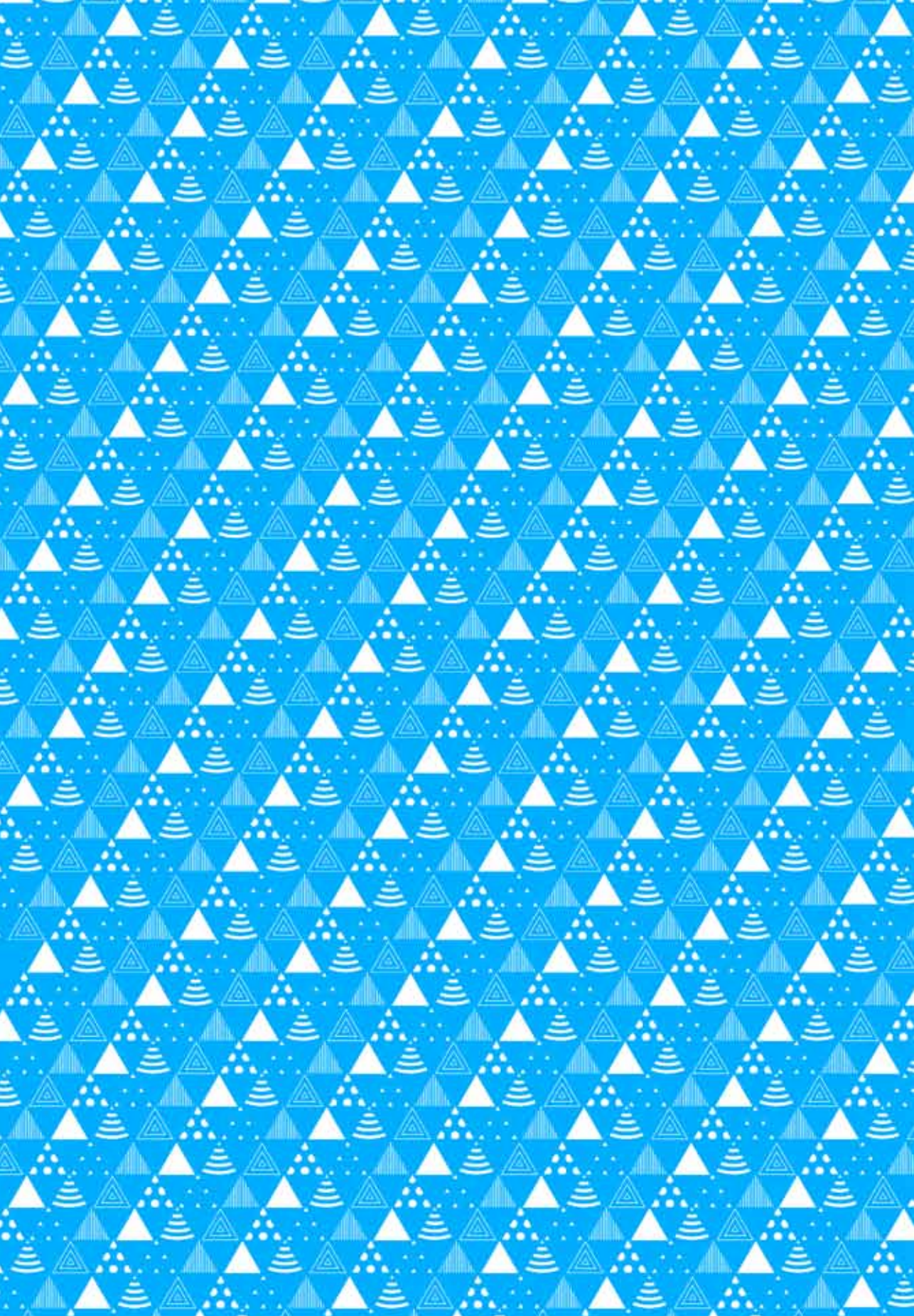
Kirjaa kirjoitettaessa turvapaikan hakijoita ilmestyi Suomen pohjoisille rajoille Ruotsin ja Venäjän suunnalta tuhansittain, eikä mihinkään sellaiseen ollut osattu varautua. Kansainvälinen politiikka ei enää ollutkaan vain siellä jossain kaukana.

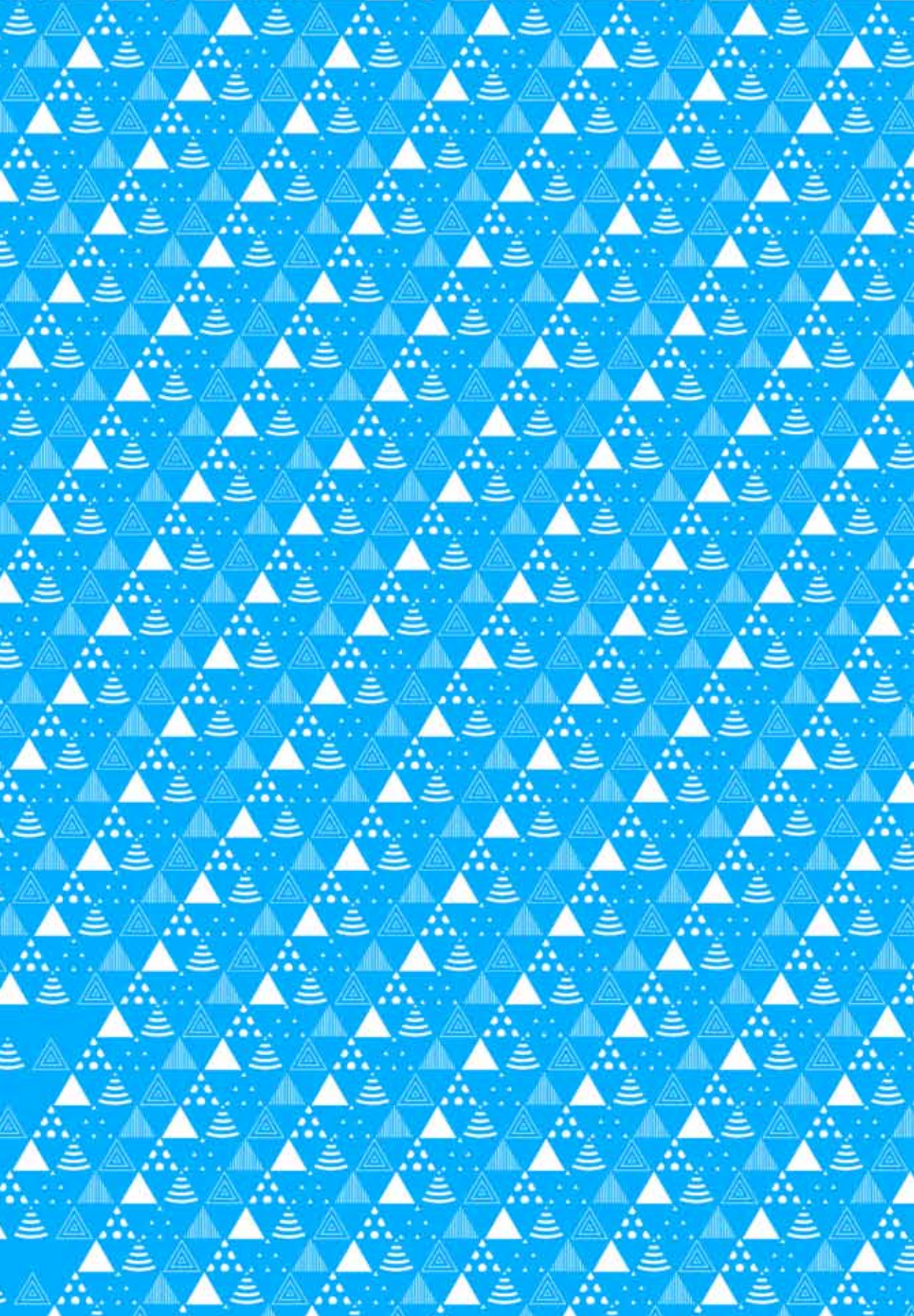
Öljyn hinta jatkoi laskuaan ja alitti reilusti rajan, joka tekisi kannattavaksi uuden arktisella alueella tapahtuvan energiantuotannon. Mineraalien maailmanmarkkinahinnat olivat alhaalla nekin, ja keskustelu uusista kaivoksista siirtyi teorian tasolle. Vain pari vuotta aiemmin odotukset ja oletukset olivat olleet aivan toisenlaisia, samoin kuin maailmanpoliittinen tilanne ylipäätään.

Kehitys ei pysähdynyt. Kun kirja ilmestyy, jokin tässä kerrottu asia on jo toisin. Nostimme arktisen katauksemme kunniavieraiksi Suomen arktisen arjen tekijöitä. Monia muita olisi voitu kutsua mukaan, ja vuoden parin päästä kunniavieraiden joukossa on sellaisia, joiden kutsuminen ei nyt käynyt edes mielessä.

Muutoksen puhurit tuovat aina mukanaan yllätyksiä. Onneksi arktisilla alueilla on totuttu tuuliin, eivätkä asiat ole ennenkään pysyneet muuttumattomina. Aina eletään uutta arktista aikaa.

Suomen arktisen arjen tekijöitä löytyy eri puolilta maata, erilaisista ammateista ja tehtävistä. Heidän ansiostaan 100-vuotias Suomi on arktinen maa – iloisesti ja osaavasti, ylpäästi ja ymmärtävästi.
Suomi toimii Arktisen neuvoston puheenjohtajana 2017–2019.

PRINT ISBN 978-952-281-459-3

PDF ISBN 978-952-281-460-9

ARKTINEN KESKUS
Lapin yliopisto

eurooppatiedotus.fi
europainformationen